A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (második tanács)

2018. november 7.*

„Előzetes döntéshozatal – 92/43/EGK irányelv – A természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelme – Különleges természetmegőrzési területek – 6. cikk – A terv vagy projekt természeti területre gyakorolt hatásainak megfelelő vizsgálata – A nitrogénlerakódások elleni küzdelmet szolgáló nemzeti program – A »projekt« és a »megfelelő vizsgálat« fogalma – Az ilyen lerakódásokat okozó mezőgazdasági üzemek egyedi engedélyezését megelőző globális vizsgálat”

A C-293/17. és C-294/17. sz. egyesített ügyekben,

az EUMSZ 267. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelmek tárgyában, amelyeket a Raad van State (államtanács, Hollandia) a Bírósághoz 2017. május 22-én érkezett, 2017. május 17-i határozataival terjesztett elő

a **Coöperatie Mobilisation for the Environment UA**,

a **Vereniging Leefmilieu**

és

a **College van gedeputeerde staten van Limburg**,

a **College van gedeputeerde staten van Gelderland**

között,

a **G. H. Wildenbeest**,

a **Maatschap Smeets**,

a **Maatschap Lintzen-Crooijmans**,

a **W. A. H. Corstjens**

részvétel folyamatban lévő eljárásban (C-293/17),

valamint

a **Stichting Werkgroep Behoud de Peel**

és

a **College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant**

* Az eljárás nyelve: holland.

között,

a **Maatschap Gebr. Lammers**,

a **Landbouwbedrijf Swinkels**,

a **Pluimveehouderij Van Diepen VOF**,

a **Vermeerderingsbedrijf Engelen**,

a **Varkenshouderij Limburglaan BV**,

a **Madou Agro Varkens CV**

részvételével folyamatban lévő eljárásban (C-294/17),

A BÍRÓSÁG (második tanács),

tagjai: A. Prechal, a harmadik tanács elnöke, a második tanács elnökeként eljárva, C. Toader (előadó) és A. Rosas bírák,

főtanácsnok: J. Kokott,

hivatalvezető: C. Strömholm tanácsos,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2018. május 3-i tárgyalásra,

figyelembe véve a következők által előterjesztett észrevételeket:

– a Coöperatie Mobilisation for the Environment UA és a Vereniging Leefmilieu képviseletében V. Wösten és A. van den Burg adviseurs,

– a Stichting Werkgroep Behoud de Peel képviseletében A. K. M. van Hoof adviseur,

– a College van gedeputeerde staten van Limburg, a College van gedeputeerde staten van Gelderland és a College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant képviseletében H. J. M. Besselink advocaat,

– a holland kormány képviseletében M. K. Bulterman, C. S. Schillemans és P. P. Huurnink, meghatalmazotti minőségben,

– a dán kormány képviseletében J. Nymann-Lindegren, M. S. Wolff és P. Z. L. Ngo, meghatalmazotti minőségben,

– az Európai Bizottság képviseletében E. Manhaeve, C. Hermes és C. Zadra, meghatalmazotti minőségben,

a főtanácsnok indítványának a 2018. július 25-i tárgyaláson történt meghallgatását követően,

meghozta a következő

## Ítéletet

1 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről szóló, 1992. május 21-i 92/43/EGK tanácsi irányelv (HL 1992. L 206., 7. o.; magyar nyelvű különkiadás 15. fejezet, 2. kötet, 102. o.; a továbbiakban: élőhelyvédelmi irányelv) 6. cikkének értelmezésére vonatkoznak.

2 E kérelmeket az egyrészről a Coöperatie Mobilisation for the Environment UA és a Vereniging Leefmilieu, és másrészről a College van gedeputeerde staten van Limburg (Limburg tartomány kormánya, Hollandia) és a College van gedeputeerde staten van Gelderland (Gelderland tartomány kormánya, Hollandia) között (C-293/17. sz. ügy), valamint az egyrészről a Stichting Werkgroep Behoud de Peel, és másrészről a College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant (Észak-Brabant tartomány kormánya, Hollandia) között (C-294/17. sz. ügy) folyamatban lévő jogviták keretében terjesztették elő, amelyek tárgya a Natura 2000 európai ökológiai hálózat területein nitrogénlerakódásokat okozó mezőgazdasági tevékenységek engedélyezési rendszere.

## Jogi háttér

### *Az uniós jog*

3 Az élőhelyvédelmi irányelv tizedik preambulumbekezdése értelmében:

„mivel alaposan meg kell vizsgálni minden olyan tervet vagy programot [helyesen: projektet], amelynek jelentős hatása lehet a már kijelölt, illetve a jövőben kijelölendő területek védelmének célkitűzéseire”.

4 Ezen irányelv 1. cikke a következőképpen rendelkezik:

„Ezen irányelv alkalmazásában:

[…]

e) »egy természetes élőhely védettségi helyzete«: a természetes élőhelyet és jellegzetes fajait érintő azon hatások összessége, amelyek a 2. cikkben meghatározott területen belül hosszú távon befolyásolhatják az élőhely természetes kiterjedését, szerkezetét és funkcióit, csakúgy mint jellegzetes fajainak hosszú távú fennmaradását.

Egy természetes élőhely védettségi állapota abban az esetben minősül »kedvezőnek«, ha:

– természetes kiterjedése és az azon belül található területek nagysága állandó vagy növekvő, továbbá

– hosszú távú fennmaradásához szükséges sajátos szerkezete és funkciói biztosítottak és valószínűleg a belátható jövőben is biztosítottak lesznek […]

[…]

l) »különleges természetmegőrzési terület«: olyan, közösségi jelentőségű és a tagállamok által törvényi [helyesen: jogszabályi], közigazgatási és/vagy szerződéses aktus útján kijelölt természeti terület, amelyben meghozták [helyesen: alkalmazzák] a szükséges intézkedéseket azon természetes élőhelyek és/vagy fajok populációinak kedvező védettségi helyzetének helyreállítására, illetve fenntartására, amelyek céljára a természeti területet kijelölték;

[…]”

5 Az említett irányelv 2. cikke értelmében:

„(1) Az irányelv célja, hogy a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelmével hozzájáruljon a biológiai sokféleség biztosításához a Szerződésben érintett tagállamok európai területén belül [helyesen: a tagállamoknak a Szerződés hatálya alá tartozó európai területén belül].

(2) Az irányelvnek megfelelően hozott intézkedések célja a közösségi érdekeltségű [helyesen: jelentőségű] természetes élőhelyek, valamint vadon élő állat- és növényfajok kedvező védettségi helyzetének fenntartása, illetve helyreállítása.

(3) Az irányelvnek megfelelően hozott intézkedések figyelembe veszik a gazdasági, társadalmi és kulturális igényeket, valamint a regionális és a helyi sajátosságokat is.”

6 Az élőhelyvédelmi irányelv 3. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A különleges természetmegőrzési területek egységes európai ökológiai hálózatát Natura 2000 néven hozzák létre. Az I. mellékletben felsorolt természetes élőhelytípusokat magában foglaló, továbbá a II. mellékletben felsorolt fajok élőhelyéül szolgáló természeti területekből álló hálózat célja, hogy biztosítsa az érintett természetes élőhelytípusok, valamint az érintett fajok élőhelyeinek kedvező védettségi állapotának fenntartását vagy adott esetben helyreállítását természetes kiterjedésükön, illetve elterjedési területükön belül.

[…]”

7 Ezen irányelv 6. cikke a következőket írja elő:

„(1) A tagállamok megállapítják a különleges természetvédelmi [helyesen: különleges természetmegőrzési] területek védelméhez szükséges intézkedéseket, megfelelő esetben beleértve a kifejezetten az egyes természeti területekre kiadott vagy más fejlesztési tervek részét képező intézkedési terveket, továbbá olyan törvényi [helyesen: jogszabályi], közigazgatási vagy szerződéses aktusokat [helyesen: intézkedéseket] is, amelyek az adott természeti területen megtalálható, az I. mellékletben szereplő természetes élőhelytípusok, illetve a II. mellékletben szereplő fajok ökológiai szükségleteinek megfelelnek.

(2) A tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket a különleges természetvédelmi területeken [helyesen: különleges természetmegőrzési területeken] található olyan természetes élőhelytípusok és olyan fajok élőhelyei károsodásának és megzavarásának megakadályozására [helyesen: a természetes élőhelytípusok és fajok élőhelyei károsodásának, valamint olyan fajok megzavarásának megakadályozására], amelyek céljára az egyes területeket kijelölték, amennyiben a zavarás mértéke ezen irányelv céljaira tekintettel jelentős hatással lehet.

(3) Figyelembe véve az adott természeti terület védelmével [helyesen: megőrzésével] kapcsolatos célkitűzéseket, megfelelő vizsgálatot kell folytatni minden olyan terv vagy program [helyesen: projekt] hatásait illetően, amely nem kapcsolódik közvetlenül, illetve nem nélkülözhetetlen a természeti terület kezeléséhez, de akár önmagában, akár pedig más terv vagy program [helyesen: projekt] részeként valószínűleg jelentős hatással lesz arra. A természeti területre gyakorolt hatások vizsgálatának eredményét figyelembe véve, továbbá a (4) bekezdés rendelkezéseinek értelmében [helyesen: rendelkezéseire is figyelemmel] az illetékes nemzeti hatóságok csak azután hagyják jóvá az érintett tervet vagy programot [helyesen: projektet], ha megbizonyosodtak arról, hogy az nem fogja hátrányosan befolyásolni az érintett természeti terület épségét, és miután – adott esetben – kikérték a lakosság véleményét is.

(4) Amennyiben a természeti területre gyakorolt hatások vizsgálatának kedvezőtlen eredménye ellenére valamely elsődlegesen fontos, társadalmi vagy gazdasági jellegű közösségi érdekre figyelemmel [helyesen: valamely nyomós közérdeken alapuló kényszerítő okra figyelemmel, ideértve a társadalmi vagy gazdasági jellegű okokat is] – alternatív megoldás hiányában – mégis végre kell hajtani egy tervet vagy programot [helyesen: projektet], a tagállam minden szükséges kiegyenlítő intézkedést megtesz a Natura 2000 általános egységességének megóvása érdekében. A tagállam az elfogadott kiegyenlítő intézkedésekről értesíti a Bizottságot.

Amennyiben az érintett természeti terület elsődleges fontosságú természetes élőhelytípust foglal magában és/vagy veszélyeztetett faj élőhelyéül szolgál, kizárólag az emberi egészséggel, a közbiztonsággal vagy a környezet szempontjából elsődlegesen fontos előnyökkel kapcsolatos, továbbá – a Bizottság véleménye szerint – a közérdek kényszerítő indokain alapuló szempontokat lehet érvényesíteni [helyesen: nyomós közérdeken alapuló kényszerítő okokra lehet hivatkozni].”

8 Az egyes köz- és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló, 1985. június 27-i 85/337/EGK tanácsi irányelv (HL 1985. L 175., 40. o.; magyar nyelvű különkiadás 15. fejezet, 1. kötet, 248. o.) megelőzte az egyes köz- és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló, 2011. december 13-i 2011/92/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet (HL 2012. L 26., 1. o.; a továbbiakban: KHV-irányelv).

9 A KHV-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja a 85/337 irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a szövegét átvéve a „projekt” fogalmát úgy határozza meg, hogy az „épületek vagy egyéb létesítmények kivitelezése”, vagy „egyéb beavatkozások a természetes környezetbe és tájba, beleértve az ásványkincsek kiaknázását is”.

### *A holland jog*

10 A Natuurbeschermingswet 1998 (a természetvédelemről szóló 1998. évi törvény, Stb. 1998., 403. sz., a továbbiakban: Nbw 1998), amely 2017. január 1-jéig volt hatályban, az 1. cikkében a következőképpen rendelkezik:

„A jelen törvény, valamint az annak alkalmazása keretében elfogadott rendelkezések keretében a következő fogalommeghatározások alkalmazandók:

[…]

m) »fennálló használat«: olyan használat, amelyről az illetékes hatóság 2010. március 31-ig tudomást szerzett, vagy észszerűen tudomást szerezhetett volna.”

11 E törvény 19d. cikkének (1) és (3) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„(1) Tilos a tartományi kormány engedélye nélkül vagy az ilyen engedélyhez kapcsolódó feltételek vagy korlátozások megsértésével projekteket végrehajtani vagy más tevékenységeket gyakorolni […], olyan projekteket vagy más tevékenységeket, amelyek a megőrzési célra tekintettel […] károsíthatják azon természetes élőhelyeknek, illetve azon fajok élőhelyeinek a minőségét, amelyek számára a területet kijelölték, vagy amelyek jelentős zavaró hatást gyakorolhatnak azokra nézve.

[…]

(3) Az (1) bekezdésben előírt tilalom nem alkalmazandó a fennálló használatra, kivéve, ha e használat olyan projektet jelent, amely nem áll közvetlen kapcsolatban Natura 2000 terület kezelésével, vagy nem szükséges ahhoz, de önmagában vagy más tervekkel vagy projektekkel együtt jelentős következményekkel járhat az érintett Natura 2000 területre nézve.”

12 Ugyanezen törvény 19f. cikkének (1) bekezdése szerint:

„Azok projektek vonatkozásában, amelyek tekintetében a tartományi kormánynak határozatot kell elfogadnia a 19d. cikk (1) bekezdése értelmében vett engedély iránti kérelem tárgyában, és amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül, vagy nem szükségesek Natura 2000 terület kezeléséhez, de amelyek önmagukban vagy más projektekkel vagy tervekkel együtt jelentős hatást gyakorolhatnak e területre, a kérelmezőnek azt megelőzően, hogy a tartományi hatóságok meghoznák a határozatukat, megfelelő vizsgálatot kell végeznie az e területre gyakorolt hatásokat érintően, figyelembe véve e terület […] megőrzési célját.”

13 A 1998. évi Nbw 19 g. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„Amennyiben a 19f. cikk (1) bekezdése megfelelő hatásvizsgálatot követel meg, a 19d. cikk (1) bekezdése szerinti engedély csak abban az esetben adható meg, ha a tartományi kormány a megfelelő hatásvizsgálat alapján megbizonyosodott arról, hogy a terület természeti jellemzői nem lesznek érintettek.”

14 E törvény 19 kg. cikkének (1), (2) és (5) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„(1) [A hatáskörrel rendelkező miniszterek] […] programot dolgoznak ki a Natura 2000 területekre vonatkozóan, amelyet abból a célból határoznak meg, hogy csökkentsék e területeken a nitrogénlerakódást, és belátható határidőn belül elérjék az e területeken található, nitrogénre érzékeny élőhelyek megőrzésének céljait.

(2) A program célja az, hogy ambíciózus és realista módon csökkentse a Hollandia területén található forrásokból származó nitrogénlerakódásokat.

[…]

(5) A programot hat éven belül legalább egy alkalommal meg kell határozni, és annak érvényességi ideje hat év.”

15 E törvény 19kh. cikkének (1), (7) és (9) bekezdése a következőket írja elő:

„(1) A 19 kg. cikk értelmében vett valamennyi programnak az érintett Natura 2000 terület vonatkozásában mindenképpen le kell írnia, vagy említenie kell a következőket:

a) a nitrogénlerakódás szintje a program érvényességi idejének kezdetén […]

b) azok a várható önálló fejlemények, amelyek az a) pontban említett tényezők miatt nitrogénkibocsátással járhatnak, és e fejlemények hatásai a nitrogénlerakódásnak az érintett területeket jellemző szintjére;

c) azok a meghozott vagy meghozandó intézkedések, amelyek célja a nitrogénlerakódások csökkentéséhez való hozzájárulás, vagy amelyek más módon hozzájárulnak a nitrogénre érzékeny élőhelyek megfelelő megőrzési állapotának az eléréséhez, valamint azon várt hatások, amelyeket ezen intézkedések gyakorolnak az érintett területeken a nitrogénlerakódások szintjére vagy a megfelelő megőrzési állapot elérésére;

[…]

e) a nitrogénlerakódások szintjével kapcsolatos célkitűzések […]

f) az elkészítendő jelentések módja és gyakorisága […]

g) a programban meghatározott, és a Natura 2000 területeken található, nitrogénre érzékeny élőhelyeket érintő megőrzési célok elérése érdekében meghozott vagy meghozandó intézkedések;

h) a program tárgyát képező valamennyi Natura 2000 terület vonatkozásában az arra irányuló vizsgálat eredménye, hogy a c) és a g) pontban említett intézkedések a nitrogénlerakódások várható általános alakulását, és különösen a (7) és (9) bekezdés értelmében e lerakódások teljes szintjét, valamint a gazdasági növekedési tartományt figyelembe véve milyen arányban:
   1°. járulnak hozzá az érintett területeken a nitrogénre érzékeny élőhelyeket érintő megőrzési célok eléréséhez;
   2°. akadályozzák meg az érintett területeken található természetes élőhelyek és a fajok e területen található élőhelyei minőségének mindenfajta károsodását;
   3°. akadályozzák olyan tényezők felmerülését, amelyek zavarják azon fajokat, amelyek számára a területet kijelölték, amennyiben a kérdéses terület megőrzési céljaira tekintettel e tényezők jelentős hatással járhatnak, és
   4°. nem veszélyeztetik az érintett terület olyan megőrzési céljainak az elérését, amelyek nem kapcsolódnak a nitrogénre érzékeny élőhelyekhez.

[…]

(7) A 19d. cikk (1) bekezdése által a Natura 2000 területeket érintően előírt tilalom nem vonatkozik az olyan projektre vagy más tevékenységre, amely a következő feltételek közül valamennyinek megfelel:

a) a projekt vagy a tevékenység:
   1°. az érintett Natura 2000 területen található, nitrogénre érzékeny élőhelyek tekintetében olyan nitrogénlerakódással jár, amely külön, vagy amennyiben a projekt vagy a tevékenység a Wet milieubeheer [a környezeti politikáról szóló törvény] 1.1. cikkének (3) bekezdése értelmében vett létesítményt érint, az ugyanezen létesítményt érintő más projektekkel vagy tevékenységekkel együtt a program érvényességi ideje alatt nem haladja meg az általános közigazgatási intézkedés útján meghatározott értéket, vagy

   […]

b) az érintett Natura 2000 terület tekintetében a nitrogénlerakódáson túlmenően nem jár más olyan következménnyel, amely a megőrzési célokra tekintettel károsíthatja Natura 2000 területen található természetes élőhelyeknek vagy Natura 2000 területen található fajok élőhelyeinek a minőségét, vagy amely jelentős módon zavarhatja azokat a fajokat, amelyek számára a területet kijelölték.

[…]

(9) Az illetékes hatóság abban az esetben, ha a 19 km. cikk (1) bekezdése értelmében határozatot fogad el, nem veszi figyelembe azokat a nitrogénlerakódásokat, amelyeket a projekt vagy a más tevékenység a Natura 2000 területen található, nitrogénre érzékeny élőhelyek tekintetében okoz, ha e nitrogénlerakódások nem haladják meg a (7) bekezdés a) pontjában említett értéket, vagy ha a projektet vagy a tevékenységet a (7) bekezdés a) pontjának megfelelően meghatározottat meghaladó távolságban hajtják végre.”

16 A 1998. évi Nbw 19 km. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„Az a közigazgatási szerv, amely a határozathozatalra illetékes, […] a gazdasági növekedési tartományt a programban említett Natura 2000 területre vonatkozóan meghatározhatja:

[…]

b) a 19d. cikk (1) bekezdése értelmében vett engedélyben;

[…]”

17 A besluit grenswaarden programmatische aanpak stikstof (a nitrogén elleni küzdelemmel kapcsolatos programjellegű megközelítést érintő határértékekről szóló rendelet; Stb. 2015., 227. sz.) a következőképpen rendelkezik:

„(1) Az [1998. évi Nbw] 19kh. cikke (7) bekezdése a) pontjának 1. alpontjában említett érték évente hektáronként 1 mol.

[…]

(3) Az (1) bekezdéstől eltérően az olyan projekt vagy más tevékenység vonatkozásában, amely nem minősül az ezen törvény 19kh. cikkének (1) bekezdése értelmében vett projektnek vagy más tevékenységnek, az [1998. évi Nbw] 19kh. cikke (7) bekezdése a) pontjának 1. alpontjában említett érték évente hektáronként 0,05 mol, amíg a számítási modellből az következik […], hogy az érintett Natura 2000 területen található, nitrogénre érzékeny élőhely egy hektárját érintően a határértékekre vonatkozó lerakodási tartománynak legalább az 5%-a rendelkezésre áll.”

18 A regeling programmatische aanpak stikstof (a nitrogén elleni küzdelemmel kapcsolatos programjellegű megközelítésről szóló rendelet; Stcrt. 2015., 16320. sz.; a továbbiakban: PAS-rendelet) 2. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„Annak meghatározásához, hogy az [1998. évi Nbw] 19d. cikkének (1) bekezdése értelmében vett valamely projekt vagy tevékenység az általa okozott nitrogénlerakódások miatt károsíthatja-e vagy zavarhatja-e jelentős mértékben a Natura 2000 területen található, nitrogénre érzékeny élőhelyeket, a nitorgénlerakódásokat az Aerius Calculator szofverrel kell kiszámítani.

[…]”

19 E rendelet 5. cikkének (1) bekezdése értelmében:

„Az illetékes hatóság az engedélyezési határozatban megállapítandó gazdasági növekedési tartományt az Aerius Calculator szoftver felhasználásával határozza meg.”

20 Az említett rendelet 7. cikkének (1) bekezdése értelmében az Aerius Register a gazdasági növekedési tartomány tekintetében felmerülő csökkenésekre, növekedésekre és tartalékokra vonatkozó adatokat, valamint a bejelentési kötelezettség körébe tartozó projektekre vagy más tevékenységekre vonatkozó adatokat nyilvántartó eszköz.

21 A PAS-rendelet 8. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„Annak, aki az 1998. évi Nbw 19kh. cikke (7) bekezdése a) pontja 1. alpontjának hatálya alá tartozó projektet vagy más tevékenységet kíván végrehajtani, erről az említett projekt vagy terv megkezdése előtt legalább négy héttel, de legfeljebb két évvel bejelentést kell tennie, ha a következő feltételek közül valamennyi teljesül:

a. 1°. A projekt vagy más tevékenység a környezeti politikáról szóló törvény 1.1. cikkének (3) bekezdése értelmében vett létesítmény, mezőgazdasági létesítmény, […] megépítését, módosítását vagy bővítését érinti, […];

[…]

b. a projekt vagy más tevékenység valamely Natura 2000 területen található, nitrogénre érzékeny élőhely tekintetében olyan nitrogénlerakódást okoz, amely meghaladja az évenkénti, hektáronkénti 0,05 molt.

[…]”

22 A Wet natuurbescherming (a természetvédelemről szóló törvény; Stb. 2016., 34. sz.; a továbbiakban: Wnb), amely 2017. január 1-jén lépett hatályba, a 2.4. cikkében a következőképpen rendelkezik:

„(1) Amennyiben valamely Natura 2000 terület kezelése azt megőrzési célok miatt szükségessé teszi, a tartományi kormány az illetékességi területén tevékenységet gyakorló vagy ezt tervező bármely személy tekintetében előírja a következőkre vonatkozó kötelezettséget:

a. a tevékenységre vonatkozó valamennyi információ rendelkezésre bocsátása;

b. a szükséges megelőző és helyreállító intézkedések megtétele;

c. a tevékenységnek a fent említett intézkedésekben foglalt rendelkezések szerinti gyakorlása, vagy

d. a tevékenység gyakorlásától való tartózkodás, vagy annak abbahagyása.

(2) Ha valamely Natura 2000 terület védelme szükségessé teszi az (1) bekezdés értelmében vett határozat azonnali végrehajtását, a tartományi kormány a határozatát szóban közölheti a szóban forgó tevékenységet gyakorló vagy azt tervező személlyel. A tartományi kormány a határozatot a lehető legrövidebb időn belül írásba foglalja, és azt megküldi vagy átadja az érdekelteknek.

[…]

(4) Tilos az (1) vagy (3) bekezdés értelmében vett kötelezettséget megszegő magatartás.”

23 A Wnb 2.7. cikkének (2) bekezdése értelmében:

„A tartományi kormány engedélye nélkül tilos olyan projekteket vagy más tevékenységeket végrehajtani, amelyek a valamely Natura 2000 terület tekintetében megállapított megőrzési célokra tekintettel e területen károsíthatják a természetes élőhelyeknek, valamint a fajok élőhelyeinek a minőségét, vagy jelentős zavaró hatással járhatnak azon fajok vonatkozásában, amelyek számára e területet kijelölték.”

24 E törvény 2.9. cikkének (3) és (4) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„(3) A 2.7. cikk (2) bekezdésében előírt tilalom nem vonatkozik a projekteknek vagy más tevékenységeknek a tartományi tanácsok által rendelet útján kijelölt kategóriáiba tartozó projektre vagy más tevékenységre, ha a szóban forgó projekt vagy más tevékenység a rendelet útján vagy valamely rendelet alkalmazásában meghatározott szabályokat tiszteletben tartja.

[…]

(4) A (3) bekezdés alapján kizárólag a következők jelölhetők ki:

a) a 2.7. cikk (3) bekezdésének a) pontja értelmében vett projekt-kategóriák, amelyek tekintetében objektív adatok alapján eleve kizárható, hogy önmagukban vagy más tervekkel vagy projektekkel összefüggésben valamely Natura 2000 terület természetes jellemzői tekintetében sérelmet okoznak;

b) más tevékenységeknek a 2.7. cikk (3) bekezdésének b) pontja értelmében vett kategóriái, amelyek tekintetében eleve figyelembe veszik azokat a következményeket, amelyeket valamely Natura 2000 területet illetően meghatározott megőrzési célokra tekintettel az érintett terület vonatkozásában okozhatnak.”

25 Gelderland tartományi kormánya környezetről szóló rendeletének a 3.7.8.1. cikke, valamint Limburg tartományi kormánya környezetről szóló rendeletének a 3.2.1. cikke, melyek 2017. február 3-án, illetve 2017. április 26-án léptek hatályba, azt írják elő, hogy a Wnb 2.7. cikkének (3) bekezdésében foglalt tilalom nem vonatkozik az „állatok legeltetésére” és a „trágya kijuttatására”.

## Az alapeljárások és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

### *A C-293/17. és a C-294/17. sz. ügyre egyaránt vonatkozó megfontolások*

26 Az alapügyek olyan mezőgazdasági tevékenységek engedélyezési rendszerére vonatkoznak, amelyek az élőhelyvédelmi irányelv által védett területeken nitrogénlerakódást okoznak.

27 A kérdést előterjesztő bíróság hangsúlyozza, hogy a Hollandiában kijelölt 162 Natura 2000 terület közül 118-at érint a túlzott nitrogénlerakódás, melynek fő nemzeti kibocsátó forrása az állattenyésztés.

28 E bíróság megjegyzi, hogy e túlzott nitrogénlerakódás problémát jelent a Natura 2000 területeken található, nitrogénre érzékeny természeti kincseket érintő megőrzési célok elérése tekintetében. Konkrétan a jelentős lerakódás nitrogénréteg kialakuláshoz vezet, amelynek következtében a kijelölt élőhelytípusokra vonatkozó, úgynevezett kritikus lerakódási értékeket számos régióban meghaladják. A lerakódás kritikus értékének a meghaladása azt jelenti, hogy nem zárható ki előzetesen annak a kockázata, hogy az élőhelytípusok minőségét a nitrogénlerakódás savasító és/vagy eutrofizációs hatása negatívan befolyásolja.

29 Az említett bíróság kifejti, hogy a Holland Királyságban program jellegű megközelítést alakítottak ki a természeti területeken jelentkező túlzott nitrogénlerakódás problémájának megoldása érdekében. A *Programma Aanpak Stikstof 2015–2021* (a nitrogén elleni küzdelemmel kapcsolatos 2015–2021. évi program, a továbbiakban: PAS), amely 2015. július 1-jén lépett hatályba, megvalósította ezt a lépést.

30 A PAS kettős célt követ. Egyrészt a PAS-ban előírt listán szereplő Natura 2000 területek megőrzését, és szükség esetén helyreállítását célozza annak érdekében, hogy nemzeti szinten kedvező megőrzési szintet lehessen elérni, és másrészt az e területeken a nitrogénlerakódás forrását képező gazdasági tevékenységek fenntartásának vagy fejlesztésének lehetővé tételére irányul. E program továbbá azon előfeltevésen alapul, amely szerint a nitrogénlerakódások csökkenni fognak, és e csökkenés fele az új gazdasági tevékenységekhez az úgynevezett „lerakódási” tartományt fog képezni.

31 A PAS alapját képező módszer az egyes Natura 2000 területek és az azonosított élőhelytípusok kritikus lerakódási értékeinek a meghatározásán alapul. E kritikus lerakódási értékek képezik azokat a korlátokat, amelyeken túl fennáll annak a kockázata, hogy az élőhely minőségét a nitrogénlerakódás szennyező vagy savasító hatása jelentős mértékben érinti.

32 A PAS-ba felvett valamennyi Natura 2000 terület külön elemzés tárgyát képezi. Ezek az elemzések, amelyekre hektáronként kerül sor, a PAS megfelelő, a terület szintjén elvégzett értékelésének általános részével együtt képezik az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „megfelelő vizsgálatot”. A PAS, illetve az annak alapját képező megfelelő vizsgálat, és a programhoz kapcsolódó szabályozás a PAS hatálybalépésétől kezdődően használható a nitrogénlerakódást okozó tevékenységeket érintő engedélyek kiadásához.

33 A kérdést előterjesztő bíróság elmagyarázza, hogy a PAS területspecifikus kármentesítési intézkedéseket is magában foglal, mint például hidrológiai intézkedések és a vegetáció számára kedvező kiegészítő intézkedések, valamint a forrásnál alkalmazandó intézkedéseket, mint például az istállókra, az alacsony kibocsátással járó trágyázási módokra vonatkozóak, valamint a takarmányozással kapcsolatos és a kezelési intézkedések. Az említett intézkedések lehetővé teszik annak tervbe vételét, hogy a természet ellenállása javuljon, és a nitrogénlerakódások tovább csökkenjenek ahhoz a csökkenéshez képest, amelyet exogén, a PAS-on kívül elfogadott intézkedések segítségével már sikerült elérni, és amely lehetővé teszi az autonóm csökkenést.

34 E bíróság kifejti továbbá, hogy az engedélyezési eljárások tekintetében a PAS-hoz kapcsolódó szabályozás a projektek három kategóriáját különbözteti meg. Először is, az engedélykötelezettség csak abban az esetben áll fenn, ha olyan projektről vagy más tevékenységről van szó, amely több mint 0,05 mol N/ha/év nitrogénlerakódást okoz. Másodszor, azok a projektek vagy más tevékenységek, amelyek több mint 0,05 mol N/ha/év, de kevesebb, mint 1 mol N/ha/év nitrogénlerakódást okoznak, szintén előzetes engedélyezés nélkül végrehajthatók, de azokat kötelező bejelenteni. Harmadszor, azok a projektek és más tevékenységek, amelyek több mint 1 mol N/ha/év nitrogénlerakódást okoznak, teljes mértékben engedélykötelesek.

35 Ezen utóbbi esetben az illetékes hatóságnak meg kell vizsgálnia, hogy az a tevékenység, amelyre vonatkozóan ilyen kérelmet nyújtottak be, növeli-e a nitrogénlerakódást. E tekintetben az a meghatározó, hogy az új projekt vagy az új tevékenység nyomán előálló helyzet növeli-e a lerakódásokat ahhoz a helyzethez képest, amely az engedély kiadása előtt állt fenn, vagy ahhoz a legnagyobb mértékű lerakódáshoz képest, amely a 2012. január 1-je és 2014. december 31. közötti időszakban ténylegesen fennállt. Ha a tervezett projekt vagy tevékenység nem okozza a nitrogénlerakódás fokozódását, a hatóság az 1998. évi Nbw alapján kiállíthatja az engedélyt azon megfelelő vizsgálatra hivatkozva, amelyen a PAS alapul. Ebben az esetben a tervezett projekt vagy tevékenység által okozott nitrogénlerakódás a részét képezi az ezen megfelelő vizsgálat keretében elemzett lerakódásoknak. Ha e projekt vagy tevékenység növeli a nitrogénlerakódást, az illetékes hatóság akkor állíthat ki engedélyt, ha ehhez rendelkezésre áll a gazdasági növekedési tartomány.

36 Ezen intézkedések hatásának a számítása kimutatta, hogy a nitrogénlerakódások a 2020-as évig hozzávetőlegesen évente 13,4 kilotonnával fognak csökkenni ahhoz a helyzethez képest, amelyben a PAS-hoz hasonló program nem kerül végrehajtásra. Biztonsági rés képzése céljából a PAS-ban kizárólag évi 6,4 kilotonnát vettek figyelembe. A gazdasági növekedési tartomány tekintetében maximum 60% adható ki a PAS első három évében, és 40% a PAS tartamának második felében.

37 A kérdést előterjesztő bíróság kifejti továbbá, hogy a nitrogénlerakódásokkal kapcsolatos helyzet meghatározása, e lerakódások alakulásának a felügyelet és az engedélyek kiadásához kapcsolódó helyzet megállapítása érdekében az illetékes hatóságok eszközöket dolgoztak ki, melyek közül az egyik az Aerius szoftver, amely online hozzáférhető a www.aerius.nl internetes oldalon.

38 E szoftver hat modulja közül az AERIUS Calculator részlegesen automatizált döntéshozatali eljárást tesz lehetővé. Ehhez kiszámítja a nitrogénlerakódáshoz való azon hozzájárulást, amely azon kibocsátó forrásból származik, amelyet a felhasználó bevezet vagy a rendszerbe importál, és ez kerül felhasználásra annak megállapításához, hogy egy projekt vagy tevékenység a nitrogénlerakódások miatt jelentős károsodást vagy zavarást okozhat-e valamely Natura 2000 területen található, nitrogénre érzékeny élőhely tekintetében. Ezenfelül az Aerius Calculator a PAS-ba felvett egyes területekre vonatkozóan folyamatosan nyilvántartja a lerakódási tartományt és a rendelkezésre álló gazdasági növekedési mozgásteret.

39 Végezetül, ha a felügyelő program alapján ez szükséges, a forrásnál alkalmazott intézkedések, valamint a kármentesítési intézkedések a PAS-ban felválthatóak vagy kiegészíthetőek, és a kiutalandó gazdasági növekedési tartomány kiigazítható.

*A C-294/17. sz. ügy*

40 Észak-Brabant tartomány kormánya 2015. december 14-én hat engedélyt állított ki olyan mezőgazdasági létesítmények létrehozására vagy kibővítésére, amelyek nitrogénlerakódásokat okoznak többek között a Groote Peel és Deurnsche Peel & Mariapeel Natura 2000 területeken. Az említett területeket a Hohes Venn számára jelölték ki, amely a nitrogénre érzékeny természetes élőhelytípus. E határozatok egyetlen kivételével engedélyezik azt, hogy az említett létesítményekben különböző arányban növekedjen a nitrogénlerakódás.

41 E kormány az engedélyeket többek között a PAS, valamint az annak végrehajtása céljából 2015. július 1-jétől kezdődően az 1998. évi Nbw-ben, valamint a PAS-rendeletben bevezetett intézkedések alapján állította ki.

42 A szóban forgó létesítmények egyike tekintetében az említett kormány azért adta meg az engedélyt, mert a projekt nem járt a nitrogénlerakódásnak a PAS elfogadását megelőzően ténylegesen előidézett értékekhez képest való növekedésével. Úgy ítélte meg, hogy a fennálló tevékenységek által előidézett lerakódás a talajban való lerakódás részeként megfelelő a PAS alkalmazásában. Ezen engedély megadására a PAS keretében elvégzett megfelelő vizsgálatra hivatkozva került sor.

43 A többi létesítményt érintően a vitatott engedélyek olyan tevékenységekre vonatkoznak, amelyek a nitrogénlerakódások növekedéséhez vezetnek a PAS hatálybalépése előtt ténylegesen előidézett vagy engedélyezett lerakódásokhoz képest. Mivel ezek a tevékenységek olyan nitrogénlerakódással járnak, amely meghaladja azt a 0,05 vagy 1 mol N/ha/év küszöbértéket vagy korlátot, amely az érintett Natura 2000 területre vonatkozik, a nitrogénlerakódás növekedéshez gazdasági növekedési mozgásteret utaltak ki. Az említett kormány az engedélyeket a PAS alkalmazásában elvégzett megfelelő vizsgálatra való hivatkozással adta ki.

44 A Stichting Werkgroep Behoud de Peel keresetet indított a szóban forgó hat engedéllyel szemben, mivel álláspontja szerint Észak-Brabant tartomány kormánya a nemzeti szabályozás alapján nem állíthatta volna ki azokat, mivel e szabályozás nem ülteti át megfelelő módon az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkét.

45 E tekintetben e környezetvédelmi szervezet először is úgy véli, hogy a program nem helyettesítheti az ezen irányelv 6. cikkének (3) bekezdésében azon projektekre vonatkozóan előírt egyedi vizsgálatot, amelyek a Natura 2000 területekre jelentős hatást gyakorolhatnak. Ezenfelül e szervezet azt állítja, hogy a nemzeti szabályozás által meghatározott küszöbérték vagy plafon alatti lerakódások jelentős hatással járhatnak. Hozzáfűzi, hogy a PAS alapjául szolgáló megfelelő vizsgálat nem felel meg az említett irányelvnek, amelynek 6. cikkének (1) és (2) bekezdése megfelelő megőrzési intézkedések elfogadását írja elő. Ezenfelül úgy véli, hogy e vizsgálat a forrásnál alkalmazandó intézkedéseket és kompenzáló jellegű kármentesítési intézkedéseket ír elő, és végezetül az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkével összeegyeztethetetlennek tartja, hogy a gazdasági növekedési mozgásteret ki lehet utalni azt megelőzően, hogy az intézkedések a pozitív hatásokat kiváltanák.

46 Észak-Brabant tartomány tartományi kormányának álláspontja szerint a PAS és az ahhoz kapcsolódó szabályozás az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének megfelelő átültetését képezi. A PAS e cikknek megfelelően az esetleges nitrogénszennyezés vizsgálatára vonatkozó vizsgálatot tartalmaz valamennyi olyan Natura 2000 terület megőrzési céljára tekintettel, amely az említett elemre érzékeny természeti örökséget foglal magában.

47 A szóban forgó vizsgálat végrehajtói minden ilyen terület vonatkozásában megvizsgálták, hogy tudományos szempontból nem áll-e fenn észszerű kétely azt illetően, hogy a lerakódási tartomány és a gazdasági növekedési tartomány projekteknek és tevékenységeknek való kiosztása ellenére, és a PAS részét képező, forrásnál alkalmazott intézkedéseket és kármentesítési intézkedéseket figyelembe véve a nitrogénre érzékeny természeti örökség megőrzési céljai teljesülnek, és azok megőrzése biztosított. A

PAS által lehetővé tett valamennyi projektre és tevékenységre vonatkozóan kiosztott lerakódási tartomány és gazdasági növekedési tartomány megfelelő módon vizsgálatra került. Ebből a vizsgálatból következően az élőhelytípusok minősége nem romlik, és a Natura 2000 területek természeti jellemzői nem sérülnek.

48 Észak-Brabant tartomány kormánya szerint mindenesetre a Bíróság ítélkezési gyakorlatából semmi alapján nem vonható le az a következtetés, hogy az élőhelyvédelmi irányelv nem tesz lehetővé program jellegű megközelítést.

49 E körülmények között a Raad van State (államtanács, Hollandia) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

„1) Ellentétes-e [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (2) és (3) bekezdésével az olyan jogi szabályozás, amelynek célja, hogy mentesítse az engedélykötelezettség alól és ezáltal egyedi jóváhagyás nélkül tegye lehetővé a meghatározott küszöb- vagy határértéket meg nem haladó nitrogénlerakódásokat előidéző projekteket és más tevékenységeket, ha abból kell kiindulni, hogy az említett jogi szabályozás elfogadása előtt sor került az annak hatálya alá tartozó összes projekt és más tevékenység együttes hatásainak megfelelő vizsgálatára?

2) Ellentétes-e [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (2) és (3) bekezdésével, ha valamely olyan program tekintetében elvégzett hatásvizsgálat szolgál a program keretében megvizsgált lerakódási tartományon belül mozgó nitrogénlerakódásokat előidéző projektre vagy más tevékenységre vonatkozó engedély (egyedi jóváhagyás) megadásának alapjául, amelynek keretében a nitrogénlerakódások bizonyos teljes mennyiségének megvizsgálására került sor?

3) Figyelembe vehetők-e a [PAS-hoz] hasonló program keretében elvégzett, [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett hatásvizsgálat során az említett irányelv 6. cikkének (1) és (2) bekezdéséből eredő kötelezettségekkel kapcsolatban megtett védőintézkedések és szükséges intézkedések által az élőhelytípusok és élőhelyek meglévő területeire gyakorolt pozitív hatások?

3a) A harmadik kérdésre adandó igenlő válasz esetén: Figyelembe vehetők-e a valamely program keretében elvégzett hatásvizsgálat során a védőintézkedések és szükséges intézkedések által gyakorolt pozitív hatások, ha ezen intézkedéseket a hatásvizsgálat elvégzésekor még nem hajtották végre, és pozitív hatásuk még nem jelentkezett?

Ha abból kell kiindulni, hogy a hatásvizsgálat a vonatkozó legújabb tudományos ismereteken alapuló végleges megállapításokat tartalmaz az említett intézkedések hatásaival kapcsolatban, jelentőséggel bír-e ezzel összefüggésben, hogy az intézkedések végrehajtását és eredményét nyomon követik, és – amennyiben ez alapján az állapítható meg, hogy a hatások kedvezőtlenebbek a hatásvizsgálat keretében feltételezettnél – szükség esetén kiigazításra kerül sor?

4) Figyelembe vehetők-e [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett hatásvizsgálat során a nitrogénlerakódásoknak a [PAS] alkalmazási időszakában esetlegesen bekövetkező önálló visszaszorulása által kifejtett pozitív hatások?

Ha abból kell kiindulni, hogy a hatásvizsgálat a vonatkozó legújabb tudományos ismereteken alapuló végleges megállapításokat tartalmaz az említett folyamatokkal kapcsolatban, jelentőséggel bír-e ezzel összefüggésben, hogy a nitrogénlerakódások önálló visszaszorulását nyomon követik, és – amennyiben ez alapján az állapítható meg, hogy a visszaszorulás kedvezőtlenebb a hatásvizsgálat keretében feltételezettnél – szükség esetén kiigazításra kerül sor?

5) A Bíróság 2014. május 15-i Briels és társai ítéletének (C-521/12, EU:C:2014:330) 28. pontja szerinti, [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett hatásvizsgálat során figyelembe vehető védelmi intézkedésnek tekinthetők-e a [PAS] keretében tett és annak elkerülését szolgáló kármentesítési intézkedések, hogy egy bizonyos környezetszennyező tényező – például a nitrogénlerakódás – káros hatásokat gyakorolhasson az élőhelytípusok és élőhelyek meglévő területeire?

5a) Az ötödik kérdésre adandó igenlő válasz esetén: Figyelembe vehetők-e a hatásvizsgálat során figyelembe vehető védelmi intézkedések pozitív hatásai e vizsgálat során, ha az említett intézkedéseket a hatásvizsgálat elvégzésekor még nem hajtották végre, és pozitív hatásuk még nem jelentkezett?

Ha abból kell kiindulni, hogy a hatásvizsgálat a vonatkozó legújabb tudományos ismereteken alapuló végleges megállapításokat tartalmaz az említett intézkedések hatásaival kapcsolatban, jelentőséggel bír-e ezzel összefüggésben, hogy az intézkedések végrehajtását és eredményét nyomon követik, és – amennyiben ez alapján az állapítható meg, hogy a hatások kedvezőtlenebbek a hatásvizsgálat keretében feltételezettnél – szükség esetén kiigazításra kerül sor?”

### *A C-293/17. sz. ügy*

50 Gelderland tartomány kormánya a 2015. június 23-i határozatában megalapozatlanság miatt elutasította a környezetvédelmi szervezetek, nevezetesen a Coöperatie Mobilisation for the Environment UA és a Vereniging Leefmilieu által az e kormány azon határozatával szemben benyújtott panaszt, amely szerint nem szankcionálják egy állattenyésztő vállalkozásnak a Natura 2000 területeken nitrogénlerakódást okozó tevékenységét. Limburg tartomány kormánya a 2015. július 14-i három határozatban megalapozatlanság miatt szintén elutasította az azonos tevékenységek miatt előterjesztett hasonló panaszokat. A kérdést előterjesztő bíróság előtti jogviták e négy határozatra vonatkoznak.

51 Mivel az állatok legeltetésének és a trágya kijuttatásának az engedélykötelezettség alóli mentesítése csupán az említett határozatok elfogadását követően lépett hatályba, azaz először az 1998. évi Nbw alkalmazásában, és 2017. január 1-jét követően a Wnb alkalmazásában, a tartományi kormányok azt kérik, hogy a keresetek tekintetében e szabályozást vegyék figyelembe. A kérdést előterjesztő bíróság álláspontja szerint e kereseteket valóban Gelderland tartományi kormányának környezetről szóló rendelete és Limburg tartományi kormányának környezetről szóló rendelete alapján kell megvizsgálni. Az említett bíróság közli továbbá, hogy az a megfelelő vizsgálat, amelyen az e rendeletekben előírt mentesség alapul, nem más, mint a PAS összességéhez végzett megfelelő vizsgálat.

52 A La Coöperatie Mobilisation for the Environment UA és a Vereniging Leefmilieu azzal érvel a kérdést előterjesztő bíróság előtt, hogy a mezőgazdasági vállalkozások tevékenységei károsíthatják az élőhelyek minőségét, és ezért azokra kiterjed az 1998. évi Nbw 19d. cikkének (1) bekezdése szerinti engedélykötelezettség.

53 Limburg és Gelderland tartományok kormányai arra hivatkoznak, hogy igaz, hogy az állatok legeltetése és a trágya kijuttatása az 1998. évi Nbw 19d. cikkének (1) bekezdése értelmében vett „más tevékenységek” közé tartozik, de ebből a rendelkezésből nem következik, hogy e más tevékenységek gyakorlása engedélyköteles, mivel semmi nem utal arra, hogy e tevékenységek Natura 2000 területeket érintő következményekkel járnak.

54 E kormányok megjegyzik, hogy a PAS elfogadásához elvégzett megfelelő vizsgálat szerint kizárt, hogy a legeltetés és a trágya kijuttatása a 2014-es évben jellemző szintjén jelentős következményekkel járna, és hogy a nitrogénlerakódásnak az e tevékenységekből származó növekedése átlagosan kizárható a 2014-es évre nézve.

55 Konkrétabban úgy tűnik, hogy Limburg tartomány kormánya azt a megfontolást veszi alapul, hogy mind a legeltetés, mind a trágya kijuttatása az 1998. évi Nbw értelmében vett „fennálló használat”, és ezért megengedett volt azt megelőzően, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke az érintett területekre alkalmazandóvá vált.

56 A kérdést előterjesztő bíróság kifejti, hogy a C-294/17. sz. ügyben előterjesztett kérdéseken túlmenően a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett előzetes döntés hozatal iránti kérelem azt is felveti, hogy egyrészt az olyan tevékenység, amely az állatok legeltetésében és a trágya kijuttatásában áll, az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „projektnek” minősül-e, és összeegyeztethető-e ezen irányelv 6. cikkének (2) és (3) bekezdésével az, ha olyan mentességet biztosítanak, amely lehetővé teszi, hogy valamely vállalkozás az ilyen tevékenységet egyedi engedély nélkül folytassa. Másrészt az említett bíróság azt kérdezi, hogy mivel az egyetlen olyan intézkedésről van szó, amely alkalmas annak lehetővé tételére, hogy beavatkozzanak olyan fennálló vagy jövőbeni tevékenységekbe, amelyek jelentős mértékben károsíthatnak egy természeti területet, a Wnb 2.4. cikkében előírt kötelezettségek előírására vonatkozó hatáskör elég-e az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (2) bekezdése tiszteletben tartásának a biztosításához.

57 E körülmények között a Raad van State (államtanács) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

„1) Mivel valószínűleg jelentős hatással lesz valamely Natura 2000 területre, [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett projektnek minősülhet-e az olyan tevékenység, amely azért nem tartozik [a KHV-irányelv] 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja szerinti »projekt« fogalmába, mert nem jelent fizikai beavatkozást a természetes környezetbe?

2) Ha abból kell kiindulni, hogy a trágya kijuttatása projektnek minősül: Amennyiben e kijuttatásra jogszerűen került sor azelőtt, hogy [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése alkalmazandóvá vált volna valamely Natura 2000 területre, és az még jelenleg is tart, akkor is azt kell-e megállapítani, hogy egy és ugyanazon projektről van szó, ha nem mindig ugyanazon parcellákon, ugyanakkora mennyiségben és ugyanazon módszerekkel került sor a trágyázásra?

Azon kérdés vizsgálata szempontjából, hogy egy és ugyanazon projektről van-e szó, jelentőséggel bír-e az a körülmény, hogy a nitrogénlerakódások nem növekedtek a trágya kijuttatása folytán, miután [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése alkalmazandóvá vált a Natura 2000 területre?

3) Ellentétes-e [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdésével az olyan jogi szabályozás, amelynek célja, hogy a valamely projekthez elválaszthatatlanul kötődő és ezért szintén projektnek tekintendő tevékenységet – például a tejtermelő üzem általi állatlegeltetést – mentesítse az engedélykötelezettség alól, miáltal e tevékenységhez nincs szükség egyedi jóváhagyásra, ha abból kell kiindulni, hogy az említett jogi szabályozás elfogadása előtt sor került az engedélyezés nélkül lehetővé tett tevékenység hatásainak megfelelő vizsgálatára?

3a) Ellentétes-e [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdésével az olyan jogi szabályozás, amelynek célja, hogy a projektek valamely konkrét kategóriáját – például a trágya kijuttatását – mentesítse az engedélykötelezettség alól, és ezáltal egyedi jóváhagyás nélkül tegye lehetővé e projekteket, ha abból kell kiindulni, hogy az említett jogi szabályozás elfogadása előtt sor került az engedélyezés nélkül lehetővé tett projektek hatásainak megfelelő vizsgálatára?

4) Megfelel-e [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése szerinti követelményeknek az engedélykötelezettség alól az állatok legeltetése és a trágya kijuttatása tekintetében biztosított mentesség alapjául vett olyan hatásvizsgálat, amelynek keretében az említett tevékenységek

tényleges és várt terjedelméből, valamint tényleges és várt intenzitásából indultak ki, és amely azzal az eredménnyel járt, hogy kizárható, hogy e tevékenységek átlagukat tekintve a nitrogénlerakódások növekedését idézik elő?

4a) Jelentőséggel bír-e ezzel összefüggésben, hogy az engedélykötelezettség alóli mentesség a Natura 2000 területek nitrogénérzékeny természeti értékeit érintő nitrogénlerakódások összességének visszaszorulásából kiinduló [PAS-sal] függ össze, és hogy a Natura 2000 területeken zajló lerakódási folyamatot a [PAS] keretében évente nyomon követik, aminek keretében, ha a visszaszorulás kedvezőtlenebbül alakul a program szerinti hatásvizsgálat keretében feltételezettnél, szükség esetén kiigazításra kerül sor?

5) Figyelembe vehetők-e a [PAS-hoz] hasonló program keretében elvégzett, [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett hatásvizsgálat során az említett irányelv 6. cikkének (1) és (2) bekezdéséből eredő kötelezettségekkel kapcsolatban megtett védőintézkedések és szükséges intézkedések által az élőhelytípusok és élőhelyek meglévő területeire gyakorolt pozitív hatások?

5a) Az ötödik kérdésre adandó igenlő válasz esetén: Figyelembe vehetők-e a valamely program keretében elvégzett hatásvizsgálat során a védőintézkedések és szükséges intézkedések által gyakorolt pozitív hatások, ha ezen intézkedéseket a hatásvizsgálat elvégzésekor még nem hajtották végre, és pozitív hatásuk még nem jelentkezett?

Ha abból kell kiindulni, hogy a hatásvizsgálat a vonatkozó legújabb tudományos ismereteken alapuló végleges megállapításokat tartalmaz az említett intézkedések hatásaival kapcsolatban, jelentőséggel bír-e ezzel összefüggésben, hogy az intézkedések végrehajtását és eredményét nyomon követik, és – amennyiben ez alapján az állapítható meg, hogy a hatások kedvezőtlenebbek a hatásvizsgálat keretében feltételezettnél – szükség esetén kiigazításra kerül sor?

6) Figyelembe vehetők-e [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett hatásvizsgálat során a nitrogénlerakódásoknak a [PAS] alkalmazási időszakában esetlegesen bekövetkező önálló visszaszorulása által kifejtett pozitív hatások?

Ha abból kell kiindulni, hogy a hatásvizsgálat a vonatkozó legújabb tudományos ismereteken alapuló végleges megállapításokat tartalmaz az említett folyamatokkal kapcsolatban, jelentőséggel bír-e ezzel összefüggésben, hogy a nitrogénlerakódások önálló visszaszorulását nyomon követik, és – amennyiben ez alapján az állapítható meg, hogy a visszaszorulás kedvezőtlenebb a hatásvizsgálat keretében feltételezettnél – szükség esetén kiigazításra kerül sor?

7) A Bíróság 2014. május 15-i Briels és társai ítéletének (C-521/12, EU:C:2014:330) 28. pontja szerinti, [az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett hatásvizsgálat során figyelembe vehető védelmi intézkedésnek tekinthetők-e a [PAS-hoz] hasonló program keretében tett, és annak elkerülését szolgáló kármentesítési intézkedések, hogy egy bizonyos környezetszennyező tényező – például a nitrogénlerakódás – káros hatásokat gyakorolhasson az élőhelytípusok és élőhelyek meglévő területeire?

7a) A hetedik kérdésre adandó igenlő válasz esetén: Figyelembe vehetők-e a hatásvizsgálat során figyelembe vehető védelmi intézkedések pozitív hatásai e vizsgálat során, ha az említett intézkedéseket a hatásvizsgálat elvégzésekor még nem hajtották végre, és pozitív hatásuk még nem jelentkezett?

Ha abból kell kiindulni, hogy a hatásvizsgálat a vonatkozó legújabb tudományos ismereteken alapuló végleges megállapításokat tartalmaz az említett intézkedések hatásaival kapcsolatban, jelentőséggel bír-e ezzel összefüggésben, hogy az intézkedések végrehajtását és eredményét nyomon követik, és – amennyiben ez alapján az állapítható meg, hogy a hatások kedvezőtlenebbek a hatásvizsgálat keretében feltételezettnél – szükség esetén kiigazításra kerül sor?

8) [Az élőhelyvédelmi irányelv] 6. cikke (2) bekezdésének átültetéséhez megfelelő megelőzési eszközt jelent-e az állatok legeltetését és a trágya kijuttatását illetően a [WnB] 2.4. cikke szerinti kötelezettségek kiszabására vonatkozó hatáskör, amelyet a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervnek gyakorolnia kell, ha ez valamely Natura 2000 terület megőrzési célkitűzéseire tekintettel szükséges?"

58 A Bíróság elnökének 2017. június 19-i határozata egyrészt az írásbeli és a szóbeli szakasz, valamint az ítélethozatal céljából egyesítette a C-293/17. és C-294/17. sz. ügyeket, és másrészt helyt adott a kérdést előterjesztő bíróság által az említett ügyek soron kívüli elbírálása iránt előterjesztett kérelemnek.

## Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekről

### *A C-293/17. sz. ügyben előterjesztett első kérdésről*

59 A kérdést előterjesztő bíróság a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett első kérdéssel lényegében arra vár választ, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy az állatok legeltetésére és a trágya kijuttatására irányuló, a Natura 2000 területek közelében végzett tevékenységek, mivel az említett területeken jelentős hatásokkal járhatnak, e rendelkezés értelmében „projektnek" minősülhetnek még abban az esetben is, ha e tevékenységek amiatt, hogy nem képeznek a természeti környezetbe való fizikai beavatkozást, a KHV-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében nem minősülnek „projektnek".

60 Először is meg kell állapítani, hogy bár az élőhelyvédelmi irányelv nem tartalmazza a „projekt" fogalmának a meghatározását, a Bíróság ítélkezési gyakorlatából az következik, hogy a „projektnek" a KHV-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében vett fogalma releváns a „projektnek" az élőhelyvédelmi irányelven alapuló fogalmának a meghatározásához (lásd ebben az értelemben: 2010. január 14-i Stadt Papenburg ítélet, C-226/08, EU:C:2010:10, 38. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

61 A jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróságban az a kérdés merült fel, hogy az állatok legeltetésére és a trágya kijuttatására irányuló tevékenységeket bele kell-e érteni a „projektnek" az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett fogalmába, mivel a Bíróság a 2011. március 17-i Brussels Hoofdstedelijk Gewest és társai ítéletének (C-275/09, EU:C:2011:154) 24. pontjában megállapította, hogy a létező engedély meghosszabbítását – a létesítményt fizikailag érintő munkálatok vagy beavatkozás hiányában – nem lehet a KHV-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontját megelőző rendelkezések értelmében vett „projektnek" minősíteni.

62 E tekintetben meg kell állapítani, hogy ebben az ítéletben a Bíróság a létesítményt fizikailag érintő munkálatok vagy beavatkozás fennállására vonatkozó feltétel megfogalmazásával a „projektnek" a 85/337 irányelv 1. cikkének (2) bekezdése értelmében vett fogalmát, és többek között az abban szereplő „a természetes környezetbe való beavatkozás" követelményét határozta meg.

63 Márpedig meg kell állapítani, hogy a „munkálatokra” vagy a „fizikai beavatkozásokra”, vagy a „természetes környezetbe való beavatkozásra” vonatkozó követelmények nem szerepelnek az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdésében, ezen utóbbi rendelkezés többek között abban az esetben követel meg megfelelő vizsgálatot, ha a projekt a területre „jelentős hatással lesz”.

64 Így a KHV-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja a „projektnek” az irányelv értelmében vett fogalmát úgy határozza meg, hogy ahhoz az élőhelyvédelmi irányelv egyenértékű rendelkezésének a meg nem határozott feltételeit kapcsolja.

65 Ugyanezen gondolatmenetet követve a Bíróság ítélkezési gyakorlatából az következik, hogy mivel a „projektnek” a 85/337 irányelvben foglalt fogalmát érintő meghatározás korlátozóbb, mint az élőhelyvédelmi irányelvből következő meghatározás, amennyiben egy tevékenység a 85/337 irányelv hatálya alá tartozik, annak annál inkább az élőhelyvédelmi irányelv hatálya alá kell tartoznia (lásd ebben az értelemben: 2004. szeptember 7-i Waddenvereniging és Vogelbeschermingsvereniging ítélet, C-127/02, EU:C:2004:482, 26. és 27. pont).

66 Következésképpen ha egy tevékenység a KHV-irányelv értelmében „projektnek” minősül, az az élőhelyvédelmi irányelv értelmében „projektnek” minősülhet. Az a puszta tény azonban, hogy valamely tevékenység a KHV-irányelv értelmében nem minősülhet „projektnek”, önmagában nem elég annak megállapításához, hogy e tevékenység az élőhelyvédelmi irányelv értelmében nem tartozhat a „projekt” fogalmába.

67 Másodszor, annak meghatározásához, hogy az állatok legeltetésére és a trágya kijuttatására irányuló tevékenységek az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „projektnek” minősülhetnek-e, meg kell vizsgálni, hogy e tevékenységek jelentős hatást gyakorolhatnak-e egy védett területre.

68 Az élőhelyvédelmi irányelv tizedik preambulumbekezdése szerint alaposan meg kell vizsgálni minden olyan tervet vagy projektet, amelynek jelentős hatása lehet a már kijelölt, illetve a jövőben kijelölendő területek védelmének célkitűzéseire. Ezen preambulumbekezdés kifejtését az irányelv 6. cikkének (3) bekezdése tartalmazza, amely kimondja különösen azt, hogy a természeti területre gyakorolt hatásokra vonatkozó előzetes értékelés hiányában nem engedélyezhető olyan terv vagy projekt, amely jelentős hatással lehet e természeti területre (2018. április 12-i People Over Wind és Sweetman ítélet, C-323/17, EU:C:2018:244, 28. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

69 A jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróságnak a jelen ítélet 27. pontjában ismertetett megállapításaiból az következik, hogy számos Hollandiában található Natura 2000 területen jelentkezik a túlzott nitrogénlerakódás problémája, és a fő nemzeti kibocsátási forrás a mezőgazdasági szektor.

70 Ebben a kontextusban, amint azt a főtanácsnok az indítványának a 117. és 126. pontjában megállapította, meg kell vizsgálni, hogy az olyan tevékenységek, mint a trágya kijuttatása és az állatok legeltetése, összeegyeztethetőek-e a Gelderland és Limburg tartományokban található védett területek megőrzési céljaival, és azok jelentős hatást gyakorolhatnak-e ezekre a területekre.

71 Ezenfelül, amint azt lényegében a főtanácsnok az indítványának a 118. pontjában megállapította, nem zárható ki, hogy az állatok legeltetésére és a trágya kijuttatására irányuló tevékenységek mindenesetre a „projektnek” a KHV-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében vett fogalmába tartoznak.

72 Ami ugyanis a trágya kijuttatását illeti, az ilyen tevékenység megváltoztathatja a talaj jellemzőit azáltal, hogy azt tápanyagokkal gazdagítja, így az említett irányelv említett 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében a természetes környezetbe való beavatkozást képez, és az állatok legeltetését érintően a legelő kialakítása megfelelhet az ugyanezen rendelkezés értelmében vett „épületek vagy egyéb

létesítmények kivitelezése” fogalmának, különösen ha az ilyen kivitelezés a jelen ügy körülményei között magában foglalja az ilyen legelő elkerülhetetlen vagy tervezett fejlesztését, amit a kérdést előterjesztő bíróságnak kell ellenőriznie.

73 A fenti megfontolásokra tekintettel a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett első kérdésre azt a választ kell adni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az állatok legeltetésére és a trágya kijuttatására irányuló, a Natura 2000 területek közelében végzett tevékenységek e rendelkezés értelmében „projektnek” minősülhetnek még abban az esetben is, ha e tevékenységek amiatt, hogy nem képeznek a természetes környezetbe való fizikai beavatkozást, a KHV-irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében nem minősülnek „projektnek”.

### *A C-293/17. sz. ügyben előterjesztett második kérdésről*

74 A kérdést előterjesztő bíróság a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett második kérdésével lényegében arra vár választ, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy az olyan ismétlődő tevékenység, mint a trágya kijuttatása, amelyet a nemzeti jog alapján az említett irányelv hatálybalépését megelőzően engedélyeztek, az említett rendelkezés értelmében egy és ugyanazon projektnek minősülhet-e, azzal a következménnyel, hogy az említett tevékenység nem tartozik ugyanezen rendelkezés hatálya alá.

75 A kérdést előterjesztő bíróság által felvetett kérdések megválaszolásához emlékeztetni kell arra, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (3) bekezdésének első mondata értelmében az olyan projektek, amelyek az érintett területre jelentős hatást gyakorolhatnak, nem engedélyezhetőek a hatásaiknak az előzetes vizsgálata nélkül.

76 Mivel a trágya kijuttatására irányuló, Natura 2000 területek közelében végzett tevékenység az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében „projektnek” minősülhet, meg kell vizsgálni annak a körülménynek az említett rendelkezés alkalmazhatóságára gyakorolt hatását, hogy ezen ismétlődő tevékenységet a nemzeti jog alapján ezen irányelv hatálybalépését megelőzően engedélyezték.

77 E tekintetben a Bíróság már megállapította, hogy az ilyen körülmény önmagában nem képezi akadályát annak, hogy az ilyen tevékenység minden későbbi beavatkozáskor ezen irányelv értelmében külön projektnek minősülhessen, ellenkező esetben e tevékenység állandóan ki lenne vonva az érintett területre gyakorolt hatásoknak az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (3) bekezdésének értelmében vett mindenféle előzetes vizsgálata alól (lásd ebben az értelemben: 2010. január 14-i Stadt Papenburg ítélet, C-226/08, EU:C:2010:10, 41. és 42. pont).

78 Így amennyiben – figyelemmel többek között azok gyakoriságára, jellegére vagy elvégzésének feltételeire – bizonyos tevékenységek egységes műveletnek tekinthetők, e tevékenységek az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (3) bekezdésének értelmében vett egy és ugyanazon projektnek tekinthetők (lásd ebben az értelemben: 2010. január 14-i Stadt Papenburg ítélet, C-226/08, EU:C:2010:10, 47. pont).

79 A jelen ügyben, amint azt a főtanácsnok az indítványának a 132. és 134. pontjában megállapította, a mezőgazdasági földek rendszeres trágyázása általában közös és egységes célra irányul, nevezetesen a földeknek a mezőgazdasági felhasználás keretében való megművelésére, és az olyan egységes műveletnek tekinthető, amelyet a közös cél követése keretében az említett tevékenységnek az azonos helyen, és azonos végrehajtási feltételek mellett való folytonos végzése jellemez.

80 Ebben az esetben az ilyen egységes művelet, amelyet az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (3) bekezdésének az érintett terület tekintetében való hatálybalépése előtt engedélyeztek és rendszeresen gyakoroltak, e rendelkezés értelmében egy és ugyanazon projektnek minősülhet, amely mentesül az új engedélyezési eljárás alól.

81 A kérdést előterjesztő bíróság azonban azt kérdezi, hogy milyen hatással jár az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (3) bekezdésének és ezáltal az e rendelkezés értelmében vett „megfelelő vizsgálatnak” az alkalmazhatóságára az, hogy egyrészt a trágyázás különböző parcellákon, változó mennyiségekben és eltérő technikákkal történik, amelyek a műszaki és a szabályozási változások miatt maguk is fejlődnek az évek során, és másrészt a trágyázás által okozott nitrogénlerakódás globálisan nem növekedett az említett rendelkezés hatálybalépését követően.

82 E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése magában foglalja az elővigyázatosság elvét, és hatékony módon hozzájárul ahhoz, hogy elkerülhetők legyenek a tervezett terv vagy projekt következtében fellépő, a védett természeti terület épségét veszélyeztető káros hatások (2018. április 17-i Bizottság kontra Lengyelország [Białowieża erdő] ítélet, C-441/17, EU:C:2018:255, 118. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat). Így a Bíróságnak a jelen ítélet 68. pontjában felidézett állandó ítélkezési gyakorlata szerint annak az eldöntése szempontjából, hogy egy új projekthez szükséges-e elvégezni a hatásainak a megfelelő vizsgálatát, a meghatározó kritérium abban a lehetőségben áll, hogy e projekt jelentős módon érinti a védett területet.

83 Következésképpen amennyiben nem áll fenn a tevékenységek folytonossága és az azok jellegének a többek között a helyüket és a végrehajtási feltételeiket illető azonossága, a trágyázás kijuttatására irányuló ismétlődő tevékenység nem minősülhet az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett egy és ugyanazon projektnek. Adott esetben olyan új projektekről lehet szó, amelyek szükségessé teszik az e rendelkezés értelmében vett megfelelő vizsgálatot, és az ilyen vizsgálat elvégzésére irányuló kötelezettséget érintő döntés minden esetben attól a kritériumtól függ, hogy fennáll-e annak a kockázata, hogy a védett terület jelentős módon károsodhat-e az ilyen tevékenységet ily módon érintő változások miatt.

84 Így az, hogy a trágyázás kijuttatása által okozott nitrogénlerakódások összessége nem növekedett az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (3) bekezdésének a hatálybalépését követően, nem releváns azon kérdés szempontjából, hogy egy új projekthez szükséges-e megfelelő vizsgálatot végezni, mivel ez a körülmény nem teszi lehetővé azon kockázat kizárását, hogy az érintett védett területeken a nitrogénlerakódások az összességükben növekedtek, és így azok e területek valamelyikét jelentős mértékben érintik.

85 Hozzá kell fűzni továbbá, hogy még ha valamely projektet azt megelőzően engedélyeztek is, hogy az élőhelyvédelmi irányelvben előírt védelmi rendszer az érintett területre alkalmazandóvá vált, és még ha az ilyen projektre ennek következtében nem is vonatkoztak az ezen irányelv 6. cikkének (3) bekezdése szerinti előzetes vizsgálati eljárást érintő előírások, annak végrehajtása az említett irányelv 6. cikke (2) bekezdésének a hatálya alá tartozik. Konkrétabban valamely tevékenység csak akkor felel meg az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (2) bekezdésének, ha biztosított, hogy az nem okoz semmiféle olyan zavart, amely alkalmas arra, hogy jelentősen sértse az említett irányelv célkitűzéseit, különösen az irányelv által követett megőrzési célokat. Önmagában annak a valószínűsége vagy kockázata, hogy valamely gazdasági tevékenység egy védett területen jelentős megzavarást okoz, az említett rendelkezés megsértését képezheti (lásd ebben az értelemben: 2016. január 14-i Grüne Liga Sachsen és társai ítélet, C-399/14, EU:C:2016:10, 33., 41. és 42. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

86 A fenti megfontolásokra tekintettel a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett második kérdésre azt a választ kell adni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az olyan ismétlődő tevékenység, mint a trágya kijuttatása, amelyet a nemzeti jog alapján az említett irányelv hatálybalépését megelőzően engedélyeztek, az említett rendelkezés értelmében egy és ugyanazon projektnek minősülhet, amely mentesül az új engedélyezési eljárás alól, feltéve, hogy az egyetlen

műveletet képez, amelyet közös cél, folytonosság és az azonosság jellemez, különösen a helyet és végrehajtási feltételeket illetően. Ha az egységet képező projektet azt megelőzően engedélyezték, hogy az e rendelkezés által előírt védelmi rendszer a szóban forgó területre alkalmazandóvá vált, e projekt végrehajtása mindazonáltal ezen irányelv 6. cikke (2) bekezdésének hatálya alá tartozhat.

### *A C-294/17. sz. ügyben előterjesztett második kérdésről*

87 Előzetesen emlékeztetni kell arra, hogy bár az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (2) és (3) bekezdése azonos védelmi szint előírását célozza (2018. április 12-i People Over Wind és Sweetman ítélet, C-323/17, EU:C:2018:244, 24. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat), e rendelkezéseknek eltérőek a céljaik, mivel az első megelőzési mechanizmust kíván bevezetni, míg a második olyan vizsgálati eljárást ír elő, amelynek célja, hogy előzetes ellenőrzési mechanizmus segítségével biztosítsa, hogy valamely tervet vagy projektet – amely nem kapcsolódik közvetlenül, illetve nem nélkülözhetetlen az érintett terület kezeléséhez, de arra jelentős hatással lehet – csak akkor lehessen jóváhagyni, ha nem befolyásolja hátrányosan e terület épségét (2018. április 17-i Bizottság kontra Lengyelország [Białowieża erdő] ítélet, C-441/17, EU:C:2018:255, 108. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

88 A jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság kérdései olyan mezőgazdasági üzemek számára kiállított engedélyekre vonatkoznak, amelyeknek a védett területeken való nitrogénlerakásait a hatásoknak egy olyan program keretében való megfelelő vizsgálatára hivatkozva értékelik, mint a PAS, mely vizsgálatot e program elfogadásakor előre elvégezték.

89 E bíróság kérdései tehát az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdésére vonatkoznak.

90 A kérdést előterjesztő bíróság a C-294/17. sz. ügyben előterjesztett második kérdésével lényegében arra vár választ, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti program jellegű szabályozás, amely az illetékes hatóságok számára lehetővé teszi, hogy a projekteket az e rendelkezés értelmében vett, olyan „megfelelő vizsgálat” alapján engedélyezzék, amelyet előre elvégeztek, és amelynek keretében a nitrogénlerakódások meghatározott globális mennyiségét az említett szabályozás védelmi céljaival összeegyeztethetőnek minősítették.

91 Amint arra a Bíróság a jelen ítélet 87. pontjában emlékeztetett, az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése olyan vizsgálati eljárást ír elő, amelynek célja, hogy előzetes ellenőrzési mechanizmus segítségével biztosítsa, hogy valamely tervet vagy projektet – amely nem kapcsolódik közvetlenül, illetve nem nélkülözhetetlen az érintett terület kezeléséhez, de arra jelentős hatással lehet – csak akkor lehessen jóváhagyni, ha nem befolyásolja hátrányosan e terület épségét.

92 A hatásvizsgálati eljárásnak az ugyanezen rendelkezés első mondatában említett első szakasza valamely tervnek vagy projektnek valamely védett területre kifejtett hatásaira vonatkozó megfelelő vizsgálat lefolytatásának kötelezettségét írja elő a tagállamok számára, amennyiben a szóban forgó terv vagy projekt jelentős hatással lehet e területre (2016. július 21-i Orleans és társai ítélet, C-387/15 és C-388/15, EU:C:2016:583, 44. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

93 Az elővigyázatosság elvére figyelemmel, ha a természeti terület kezeléséhez közvetlenül nem kapcsolódó vagy ahhoz nem nélkülözhetetlen terv vagy projekt veszélyezteti e terület megőrzésével kapcsolatos célkitűzéseket, akkor úgy kell tekinteni, hogy az jelentős hatást gyakorolhat az adott területre. Ennek kockázatát többek között az ilyen terv vagy projekt által érintett terület egyedi környezeti jellemzőinek és feltételeinek figyelembevételével kell megítélni (2018. április 17-i Bizottság kontra Lengyelország [Białowieża erdő] ítélet, C-441/17, EU:C:2018:255, 112. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

94 Amint azt a főtanácsnok az indítványának a 40. pontjában megállapította, az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése főszabály szerint a tervek és projektek egyedi vizsgálatát követeli meg.

95 Ez azonban nem változtat azon, hogy a valamely terv vagy projekt által az érintett területre gyakorolt hatásokra vonatkozó megfelelő vizsgálat azt jelenti, hogy meg kell határozni a szóban forgó terv vagy projekt minden olyan részletét, amely önmagában, illetve más tervvel vagy projekttel együtt hatással lehet az e területet érintő, megőrzéssel kapcsolatos célkitűzésekre (2018. július 25-i Grace és Sweetman ítélet, C-164/17, EU:C:2018:593, 40. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

96 E tekintetben, amint azt a főtanácsnok az indítványának a 42–44. pontjában megállapította, a PAS elfogadásakor elvégezetthez hasonló, előre elvégzett átfogó vizsgálat lehetővé teszi az érintett területeken a különböző nitrogénlerakódások esetleges kumulatív hatásainak a vizsgálatát.

97 Az a körülmény, hogy az ilyen általánossági szintű vizsgálat lehetővé teszi, hogy jobban megvizsgálhassák a különböző projektek kumulatív hatásait, nem jelenti azonban azt, hogy az olyan nemzeti szabályozás, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, szükségszerűen megfelel az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdésében foglalt valamennyi követelménynek.

98 Az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése alapján végzett vizsgálat ugyanis nem lehet hiányos, továbbá annak olyan teljes, pontos és végleges megállapításokat és következtetéseket kell tartalmaznia, amelyek minden észszerű tudományos kételyt eloszlatnak az érintett védett területen tervezett munkálatok hatásait illetően (2018. július 25-i Grace és Sweetman ítélet, C-164/17, EU:C:2018:593, 39. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

99 Ezenfelül a vizsgálatnak az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (3) bekezdésének második mondatában említett második szakasza, amely a tervnek vagy a projektnek az érintett területre gyakorolt hatásainak a megfelelő vizsgálatát követi, az ilyen projekt jóváhagyását attól teszi függővé, hogy az nem befolyásolja hátrányosan az érintett természeti terület épségét (lásd ebben az értelemben: 2018. április 17-i Bizottság kontra Lengyelország [Białowieża erdő] ítélet, C-441/17, EU:C:2018:255, 115. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

100 E rendelkezés így magában foglalja az elővigyázatosság elvét, és hatékony módon hozzájárul ahhoz, hogy elkerülhetők legyenek a kérdéses terv vagy projekt következtében fellépő, a védett természeti terület épségét veszélyeztető káros hatások. Az ennél kevésbé szigorú jóváhagyási kritérium nem lenne képes ilyen hatékonyan biztosítani az említett rendelkezés természeti területek védelmével kapcsolatos célkitűzéseinek megvalósulását (lásd ebben az értelemben: 2018. április 17-i Bizottság kontra Lengyelország [Białowieża erdő] ítélet, C-441/17, EU:C:2018:255, 118. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

101 Annak biztosítása érdekében, hogy az ily módon felidézett valamennyi követelmény teljesüljön, a nemzeti bíróságoknak mélyreható és teljes körű vizsgálatot kell végezniük az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett, a program jellegű megközelítéshez kapcsolódó „megfelelő vizsgálatnak”, valamint az annak végrehajtására vonatkozó különböző módozatoknak a tudományos megalapozottságára vonatkozóan, ideértve többek között az olyan, az engedélyezi eljáráshoz való hozzájárulásra szánt szoftver igénybe vételét, mint amely az alapügyek tárgyát képezi. Az illetékes nemzeti hatóságok csak abban az esetben engedélyezhetik megalapozottan az egyedi projektet az előre elvégzett vizsgálat alapján, ha a nemzeti bíróság meggyőződött arról, hogy az ilyen vizsgálat megfelel az említett követelményeknek.

102 E tekintetben hangsúlyozni kell, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 1. cikkének e) pontja értelmében egy természetes élőhely védettségi állapota különösen abban az esetben minősül „kedvezőnek”, ha a természetes kiterjedése és az azon belül található területek nagysága állandó vagy növekvő, továbbá ha a hosszú távú fennmaradásához szükséges sajátos szerkezet és funkciók biztosítottak és valószínűleg a belátható jövőben is biztosítottak lesznek.

103 Az olyan körülmények között, mint amelyek az alapügyeket képezik, amikor a természetes élőhely megőrzési állapota kedvezőtlen, szükségszerűen korlátozottnak tűnik az olyan tevékenységek engedélyezésének a lehetősége, amelyek a későbbiekben hatással lehetnek az érintett területek ökológiai helyzetére.

104 A fenti megfontolásokra tekintettel a C-294/17. sz. ügyben előterjesztett második kérdésre azt a választ kell adni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes az olyan nemzeti program jellegű szabályozás, amely az illetékes hatóságok számára lehetővé teszi, hogy a projekteket az e rendelkezés értelmében vett, olyan „megfelelő vizsgálat” alapján engedélyezzék, amelyet előre elvégeztek, és amelynek keretében a nitrogénlerakódások meghatározott globális mennyiségét az említett szabályozás védelmi céljaival összeegyeztethetőnek minősítették. Ez azonban csak abban az esetben áll fenn, ha e vizsgálat tudományos megalapozottságának a mélyreható és teljes körű vizsgálata lehetővé teszi az arról való megbizonyosodást, hogy tudományos szempontból semmilyen észszerű kétely nem áll fenn az egyes tervek vagy projektek által az érintett területre gyakorolt káros hatások hiányát illetően, aminek a teljesülését a nemzeti bíróságnak kell vizsgálnia.

### *A C-294/17. sz. ügyben előterjesztett első kérdésről*

105 A C-294/17. sz. ügyben előterjesztett első kérdéssel a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra vár választ, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (2) és (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti, program jellegű szabályozás, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, amely bizonyos olyan projekteket, amelyek a nitrogénlerakódások tekintetében nem érnek el egy bizonyos küszöbértéket, vagy nem haladnak meg egy határértéket, mentesítenek az egyedi engedély megszerzésének a szükségessége alól, mivel előre elvégeztek egy, az említett irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „megfelelő vizsgálatot” minden olyan terv vagy projekt kumulált hatásait érintően, amely ilyen lerakódásokat okozhat.

106 A Bíróság az említett kérdésre a jelen ítélet 87–89. pontjában említettekkel azonos indokok miatt csupán az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése tekintetében válaszol.

107 Az alapügyben az engedély megszerzésének szükségessége nem áll fenn egyrészt abban az esetben, ha olyan projektről van szó, amely kevesebb mint 0,05 mol N/ha/év nitrogénlerakódást okoz. Másrészt azon projektek, amelyek több mint 0,05 mol N/ha/év, de kevesebb mint 1 mol N/ha/év nitrogénlerakódást okoznak, szintén megengedettek előzetes engedélyezés nélkül, de azokat kötelezően be kell jelenteni.

108 A jelen ügyben, még ha e két esetben a tervezett projektek mentesülnek is az engedélyezés alól, azok engedélyezésének rendszere az említett irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „megfelelő vizsgálaton” alapul, amelyet előre elvégeztek a PAS elfogadásakor, amelyben az ilyen hatású tervek vagy projektek hatásait megvizsgálták.

109 A Bíróság már megállapította, hogy ha egy tagállam engedélyezési rendszert ír elő, amely nem foglalja magában a kockázatoknak különösen az érintett terület egyedi környezeti jellemzőinek és feltételeinek figyelembevételével történő mérlegelését, e tagállamnak kell bizonyítania, hogy az általa elfogadott rendelkezések objektív tényezők alapján lehetővé teszik annak kizárását, hogy valamely, ezen engedélyezési rendszer hatálya alá tartozó terv vagy program, akár önmagában, akár pedig más terv vagy program részeként jelentős hatással van valamely Natura 2000 területre. Az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdéséből ugyanis arra lehet következtetni, hogy az illetékes nemzeti hatóságok kizárólag akkor mentesülhetnek valamely, a Natura 2000 terület kezeléséhez nem közvetlenül kapcsolódó, illetve nem nélkülözhetetlen terv vagy program hatásvizsgálatának elvégzése alól, ha objektív körülmények alapján kizárható annak lehetősége, hogy e terv vagy program – akár

önmagában, akár más terv vagy program részeként – jelentős hatást gyakorolhat az említett területre (lásd ebben az értelemben: 2011. május 26-i Bizottság kontra Belgium ítélet, C-538/09, EU:C:2011:349, 52. és 53. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

110 Amint azt a Bíróság a jelen ítélet 101. pontjában megállapította, a nemzeti bíróságoknak mélyreható és teljes körű vizsgálatot kell végezniük az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett, program jellegű, olyan megközelítéshez kapcsolódó „megfelelő vizsgálatnak”, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, és az engedély alóli, olyan mentesítések, mint amelyek az alapügyek tárgyát képezik, csak abban az esetben megengedhetők, ha a nemzeti bíróság megbizonyosodott arról, hogy az említett, előre elvégzett vizsgálat megfelel e rendelkezés követelményeinek.

111 Konkrétan ellenőrizni kell, hogy nem áll-e fenn még az alapügyek tárgyát képező küszöb-vagy határértékek alatt is annak a kockázata, hogy olyan jelentős hatások merülnek fel, amelyek az érintett területek épségét hátrányosan befolyásolják.

112 A fenti megfontolásokra tekintettel a C-294/17. sz. ügyben előterjesztett első kérdésre azt a választ kell adni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes az olyan nemzeti, program jellegű szabályozás, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, amely bizonyos olyan projekteket, amelyek a nitrogénlerakódások tekintetében nem érnek el egy bizonyos küszöbértéket, vagy nem haladnak meg egy határértéket, mentesítenek az egyedi engedély megszerzésének a szükségessége alól, ha a nemzeti bíróság meggyőződött arról, hogy az e rendelkezés értelmében vett, előre elvégzett „megfelelő vizsgálat” megfelel az azt érintő észszerű kétely hiányára vonatkozó kritériumnak, hogy e tervek vagy projektek nem gyakorolnak káros hatásokat az érintett területek épségére.

### *A C-293/17. sz. ügyben előterjesztett harmadik és negyedik kérdésről*

113 A kérdést előterjesztő bíróság a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett harmadik és negyedik kérdéssel lényegében arra vár választ, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azzal nem ellentétes az olyan nemzeti, program jellegű szabályozás, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, amely lehetővé teszi, hogy a projektek egy bizonyos kategóriája – a jelen ügyben a trágya kijuttatása ás az állatok legeltetése – engedélykötelezettség nélkül, és ezáltal az érintett területekre gyakorolt hatásainak a megfelelő egyedi vizsgálata nélkül végrehajtásra kerüljön, mivel maga e szabályozás az e rendelkezés értelmében vett „megfelelő vizsgálaton” alapszik.

114 A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint az a feltétel, amelytől egy terv vagy egy projekt által egy meghatározott természeti területre gyakorolt hatásoknak a vizsgálata függ, és amelynek értelmében a jelentős hatások hiányára vonatkozó kétely esetén el kell végezni a hatásvizsgálatot, nem teszi lehetővé a hatásvizsgálat elkerülését a tervek vagy projektek bizonyos kategóriái esetében olyan kritériumok alapján, amelyek alkalmatlanok annak biztosítására, hogy a tervek vagy projektek nem lesznek jelentős hatással a védett természeti területekre. Annak lehetősége ugyanis, hogy a hatályos szabályozással összhangban általánosságban mentesíthetők bizonyos tevékenységek az érintett területre gyakorolt hatások vizsgálata alól, jellegénél fogva nem biztosíthatja azt, hogy e tevékenységek nem sértik a védett területek épségét. Így az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése nem engedélyezheti a tagállamok számára olyan nemzeti szabályok előírását, amelyek bizonyos típusú terveket vagy projekteket általánosságban mentesítenek az érintett területre gyakorolt hatásaik vizsgálatának kötelezettsége alól (lásd ebben az értelemben: 2011. május 26-i Bizottság kontra Belgium ítélet, C-538/09, EU:C:2011:349, 41–43. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

115 Következésképpen, amint azt a főtanácsnok az indítványának a 144. pontjában megállapította, ha a legeltetés és a trágyázás kijuttatása az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében „projektnek” tekintendő, az e projekt által az érintett területre gyakorolt hatások megfelelő vizsgálata alóli mentesítés csak abban az esetben állhat összhangban az e rendelkezésből származó

követelményekkel, ha biztosított, hogy a szóban forgó tevékenységek nem okoznak semmiféle olyan zavart, amely alkalmas arra, hogy jelentősen sértse az irányelv célkitűzéseit (lásd ebben az értelemben: 2010. március 4-i Bizottság kontra Franciaország ítélet, C-241/08, EU:C:2010:114, 32. pont).

116 A jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság megállapítja, hogy az alapügyek tárgyát képező megfelelő vizsgálatot elvégző személyek az érintett mezőgazdasági tevékenységek – főként becsült – terjedelmét és intenzitását vették alapul, és arra a következtetésre jutottak, hogy az említett vizsgálat időpontjában gyakorolt szinten kizárt, hogy az ilyen tevékenységek jelentős következménnyel járjanak, és hogy átlagban tekintve az e tevékenységek által okozott nitrogénlerakódások növekedése kizárt. E bíróság ugyanígy hangsúlyozza, hogy az alapügyek tárgyát képező, kategória szerinti mentesítések azt jelentik, hogy az érintett tevékenységek gyakorolhatóak attól függetlenül, hogy azokat hol gyakorolják, és függetlenül az azok által okozott nitrogénlerakódásoktól.

117 Márpedig a Bíróságnak a jelen ítélet 97. pontjában felidézett ítélkezési gyakorlata szerint az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése alapján végzett vizsgálat nem lehet hiányos, és olyan teljes, pontos és végleges megállapításokat és következtetéseket kell tartalmaznia, amelyek minden észszerű tudományos kételyt eloszlatnak az érintett védett területen tervezett tervek és projektek hatásait illetően.

118 E körülmények között, amint azt a főtanácsnok az indítványának 146. és 147., valamint 150. pontjában szintén megállapította, úgy tűnik, hogy az alapügyek tárgyát képező projekteknek az érintett területekre gyakorolt káros hatásai nem zárhatók ki mindenfajta észszerű tudományos kétely nélkül, amit a kérdést előterjesztő bíróságnak kell ellenőriznie.

119 Az átlagos érték ugyanis főszabály szerint nem garantálhatja, hogy a trágyázás vagy a legeltetés egyik védett területre sem lesz jelentős hatással, mivel úgy tűnik, hogy az ilyen hatás többek között az említett tevékenységek terjedelmétől és adott esetben intenzív jellegétől függhet, valamint attól a közelségtől, amely az említett tevékenységek végzésének helye és az érintett védett terület között fennállhat, és olyan különleges feltételektől, mint például azok, amelyeket más nitrogénlerakódást okozó források együtthatásai okoznak, melyek esetlegesen az említett területet jellemzik.

120 A fenti megfontolásokra tekintettel a harmadik és a negyedik kérdésre azt a választ kell adni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti, program jellegű szabályozás, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, amely lehetővé teszi, hogy a projektek egy bizonyos kategóriája – a jelen ügyben a trágya kijuttatása és az állatok legeltetése – engedélykötelezettség nélkül, és ezáltal az érintett területekre gyakorolt hatásainak a megfelelő egyedi vizsgálata nélkül végrehajtásra kerüljön, kivéve, ha objektív körülmények lehetővé teszik azon lehetőségnek a teljes bizonyossággal való kizárását, hogy az említett projektek önmagukban vagy más projektekkel együtt e területekre jelentős hatást gyakorolnak, amit a kérdést előterjesztő bíróságnak kell vizsgálnia.

### *A C-293/17. sz. ügyben előterjesztett ötödik, hatodik és hetedik kérdésről, valamint a C-294/17. sz. ügyben előterjesztett harmadik, negyedik és ötödik kérdésről*

121 A kérdést előterjesztő bíróság a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett ötödik, hatodik és hetedik kérdéssel, valamint a C-294/17. sz. ügyben előterjesztett harmadik, negyedik és ötödik kérdéssel lényegében arra vár választ, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „megfelelő vizsgálat” figyelembe veheti-e – és ha igen, milyen mértékben – az ezen cikk (1) bekezdése értelmében vett „megőrzési intézkedéseknek”, az említett cikk (2) bekezdése értelmében vett „megelőzési intézkedéseknek”, valamint az alapügyek tárgyát képezőhöz hasonló programokhoz egyedileg elfogadott intézkedéseknek, vagy az úgynevezett „autonóm”, azaz az említett programon kívül álló intézkedéseknek a meglétét.

122 Konkrétan e bíróság azt kérdezi, hogy az ilyen típusú intézkedések csak akkor vehetők-e figyelembe az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „megfelelő vizsgálat” keretében, ha azokat már elfogadták, és azoknak már eredményük van.

123 E tekintetben meg kell állapítani, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikke (1) és (2) bekezdésének hatékony érvényesülésével ellentétes lenne, ha az e rendelkezések értelmében szükséges intézkedések hatásaira azok tényleges végrehajtása előtt hivatkozni lehetne ahhoz, hogy e cikk (3) bekezdése értelmében engedélyezzenek valamely, az érintett területre hatást gyakorló tervet vagy projektet (lásd ebben az értelemben: 2018. április 17-i Bizottság kontra Lengyelország ítélet [Białowieża erdő], C-441/17, EU:C:2018:255, 213. pont).

124 Az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (1) és (2) bekezdése értelmében szükséges intézkedések pozitív hatásaira annak érdekében sem lehet hivatkozni, hogy a védett területekre negatív hatással járó projekteket engedélyezzenek.

125 Ezenfelül hozzá kell fűzni, hogy amint az a 2014. május 15-i Briels és társai ítéletből (C-521/12, EU:C:2014:330) és a 2016. július 21-i Orleans és társai ítéletből (C-387/15 és C-388/15, EU:C:2016:583) kitűnik, az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkére vonatkozó ítélkezési gyakorlat szerint különbséget kell tenni az e cikk (3) bekezdésének hatálya alá tartozó, a szóban forgó terv vagy projekt részét képező és az ez utóbbi által közvetlenül okozott esetleges káros hatások elkerülésére vagy mérséklésére irányuló, az arról való megbizonyosodást szolgáló védelmi intézkedések, hogy a terv vagy projekt nem befolyásolja hátrányosan a terület épségét, illetve az e cikk (4) bekezdése értelmében az említett projekt által a védett területre gyakorolt kedvezőtlen hatások ellensúlyozását célzó azon intézkedések között, amelyeket nem lehet figyelembe venni ugyanezen terv vagy projekt hatásainak vizsgálata keretében (lásd ebben az értelemben: 2018. július 25-i Grace és Sweetman ítélet, C-164/17, EU:C:2018:593, 47. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

126 Ezenfelül a Bíróság ítélkezési gyakorlata értelmében valamely intézkedés csak abban az esetben vehető figyelembe az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „megfelelő vizsgálat” során, ha kellő bizonyossággal állítható, hogy egy ilyen intézkedés hatékonyan hozzá fog járulni az érintett terület épsége károsításának az elkerüléséhez annak biztosításával, hogy kizárható mindenfajta észszerű kétség azt illetően, hogy a projekt nem befolyásolja hátrányosan a terület épségét (lásd ebben az értelemben: 2017. április 26-i Bizottság kontra Németország ítélet, C-142/16, EU:C:2017:301, 38. pont; 2018. július 25-i Grace és Sweetman ítélet, C-164/17, EU:C:2018:593, 51. pont).

127 A jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság hangsúlyozza, hogy egyrészt a nitrogénlerakódások problémáját illetően a PAS megalkotói által alkalmazott megközelítés azt célozza, hogy a Natura 2000 területeken csökkentsék a nitrogénlerakódásokat olyan intézkedésekkel, amelyeket a már érintett területeken alkalmaznak, és amelyek a hatásaikat hosszú távon fejtik ki, és el kell ismerni, hogy ezen intézkedések közül némelyik csupán a jövőben vehető figyelembe, míg más intézkedéseket rendszeresen meg kell hosszabbítani.

128 Így, amint azt a főtanácsnok lényegében az indítványának a 92. pontjában megállapította, az ilyen intézkedéseknek egy részét még nem fogadták el, vagy azoknak még nincs eredményük, így a hatásaik még bizonytalanok.

129 Másrészt e bíróság közli, hogy a PAS mind a lerakódások alakulására, mind pedig a végrehajtás előrehaladására és az intézkedések eredményeire vonatkozóan éves mérleget ír elő, valamint az intézkedések kiigazítását arra az esetre, ha azok eredményei kevésbé kedvezőek, mint az az előrejelzés, amelyet a megfelelő vizsgálat elvégzői alapul vettek.

130 Márpedig a terveknek vagy projekteknek az érintett területre gyakorolt hatására irányuló megfelelő vizsgálatnak nem kell figyelembe vennie az ilyen „intézkedések” jövőbeni előnyeit, ha ezen előnyök nem bizonyosak, különösen amiatt, hogy az azokat konkretizáló módozatokat még nem valósították meg, vagy a tudományos ismeretek szintje nem teszi lehetővé azok azonosítását vagy bizonyossággal való számszerűsítését.

131 Hozzá kell fűzni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdése értelmében vett „megfelelő vizsgálatnak” nem csupán az említett „intézkedések” várt pozitív hatásaira kell kiterjednie, hanem az abból származó bizonyos vagy esetleges negatív hatásokra is (lásd ebben az értelemben: 2018. július 25-i Grace és Sweetman ítélet, C-164/17, EU:C:2018:593, 53. pont).

132 A fenti megfontolásokra tekintettel a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett ötödik, hatodik és hetedik kérdésre, és a C-294/17. sz. ügyben előterjesztett harmadik, negyedik és ötödik kérdésre azt a választ kell adni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az e rendelkezés értelmében vett „megfelelő vizsgálat” nem veheti figyelembe az ezen cikk (1) bekezdése értelmében vett „megőrzési intézkedéseknek”, az említett cikk (2) bekezdése értelmében vett „megelőzési intézkedéseknek”, valamint az alapügyek tárgyát képezőhöz hasonló programokhoz egyedileg elfogadott intézkedéseknek, vagy az úgynevezett „autonóm”, azaz az említett programon kívül álló intézkedéseknek a meglétét, ha ezen intézkedések várt pozitív hatásai e vizsgálat időpontjában nem bizonyosak.

### *A C-293/17. sz. ügyben előterjesztett nyolcadik kérdésről*

133 A C-293/17. sz. ügyben előterjesztett nyolcadik kérdéssel a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra vár választ, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (2) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy az alapügyek tárgyát képezőhöz hasonló nemzeti szabályozás által bevezetett intézkedések, amelyek magukban foglalják azon mezőgazdasági üzemek felügyeletének és ellenőrzésének a módjait, amelyeknek a tevékenysége nitrogénlerakódásokat okoz, valamint magukban foglalják olyan szankciók megállapításának a lehetőségét, amelyek egészen az említett üzemek bezárásáig terjedhetnek, elegendőnek tekinthetőek e rendelkezés tiszteletben tartásához.

134 E tekintetben a Bíróság már megállapította, hogy az olyan nemzeti szabályozás, amely az illetékes hatóságok tekintetében csupán reaktív jellegű fellépési módokat tartalmaz, preventív jellegűeket pedig nem, figyelmen kívül hagyja az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (2) bekezdéséből következő kötelezettségek terjedelmét (lásd ebben az értelemben: 2007. december 13-i Bizottság kontra Írország ítélet, C-418/04, EU:C:2007:780, 207. és 208. pont).

135 A jelen ügyben az alapügyek tárgyát képező szabályozás a megőrzési célokra tekintettel lehetővé teszi az illetékes hatóságok számára, hogy egyrészt előírjanak egyidejűleg preventív és korrektív intézkedéseket. Másrészt e szabályozás kikényszerítési jogkört is tartalmaz, amely sürgősségi intézkedések elfogadásának a lehetőségére is kiterjed.

136 Következésképpen az ilyen szabályozás, mivel lehetővé teszi a szóban forgó tevékenységekhez kapcsolódó kockázatok bizonyos része megvalósulásának a megakadályozását, az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (2) bekezdése értelmében megfelelő intézkedésnek minősül.

137 A fenti megfontolásokra tekintettel a C-293/17. sz. ügyben előterjesztett nyolcadik kérdésre azt a választ kell adni, hogy az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az alapügyek tárgyát képezőhöz hasonló nemzeti szabályozás által bevezetett intézkedések, amelyek magukban foglalják azon mezőgazdasági üzemek felügyeletének és ellenőrzésének a módjait, amelyeknek a tevékenysége nitrogénlerakódásokat okoz, valamint olyan szankciók megállapításának a lehetőségét, amelyek egészen az említett üzemek bezárásáig terjedhetnek, elegendőnek tekinthetőek e rendelkezés tiszteletben tartásához.

## A költségekről

138 Mivel ez az eljárás az alapeljárásban részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján a Bíróság (második tanács) a következőképpen határozott:

1) **A természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről szóló, 1992. május 21-i 92/43/EGK tanácsi irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az állatok legeltetésére és a trágya kijuttatására irányuló, a Natura 2000 területek közelében végzett tevékenységek e rendelkezés értelmében „projektnek” minősülhetnek még abban az esetben is, ha e tevékenységek amiatt, hogy nem képeznek a természetes környezetbe való fizikai beavatkozást, az egyes köz- és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló, 2011. december 13-i 2011/92/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 1. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében nem minősülnek „projektnek”.**

2) **A 92/43 irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az olyan ismétlődő tevékenység, mint a trágya kijuttatása, amelyet a nemzeti jog alapján az említett irányelv hatálybalépését megelőzően engedélyeztek, az említett rendelkezés értelmében egy és ugyanazon projektnek minősülhet, amely mentesül az új engedélyezési eljárás alól, feltéve, hogy az egyetlen műveletet képez, amelyet közös cél, folytonosság és az azonosság jellemez, különösen a helyet és végrehajtási feltételeket illetően. Ha az egységet képező projektet azt megelőzően engedélyezték, hogy az e rendelkezés által előírt védelmi rendszer a szóban forgó területre alkalmazandóvá vált, e projekt végrehajtása mindazonáltal ezen irányelv 6. cikke (2) bekezdésének hatálya alá tartozhat.**

3) **A 92/43 irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes az olyan nemzeti program jellegű szabályozás, amely az illetékes hatóságok számára lehetővé teszi, hogy a projekteket az e rendelkezés értelmében vett, olyan „megfelelő vizsgálat” alapján engedélyezzék, amelyet előre elvégeztek, és amelynek keretében a nitrogénlerakódások meghatározott globális mennyiségét az említett szabályozás védelmi céljaival összeegyeztethetőnek minősítették. Ez azonban csak abban az esetben áll fenn, ha e vizsgálat tudományos megalapozottságának a mélyreható és teljes körű vizsgálata lehetővé teszi az arról való megbizonyosodást, hogy tudományos szempontból semmilyen észszerű kétely nem áll fenn az egyes tervek vagy projektek által az érintett terület épségére gyakorolt káros hatások hiányát illetően, aminek a teljesülését a nemzeti bíróságnak kell vizsgálnia.**

4) **A 92/43 irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes az olyan nemzeti, program jellegű szabályozás, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, amely bizonyos olyan projekteket, amelyek a nitrogénlerakódások tekintetében nem érnek el egy bizonyos küszöbértéket, vagy nem haladnak meg egy határértéket, mentesít az egyedi engedély megszerzésének a szükségessége alól, ha a nemzeti bíróság meggyőződött arról, hogy az e rendelkezés értelmében vett, előre elvégzett „megfelelő vizsgálat” megfelel az azt érintő észszerű tudományos kétely hiányára vonatkozó kritériumnak, hogy e tervek vagy projektek nem gyakorolnak káros hatásokat az érintett területek épségére.**

5) **A 92/43 irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti, program jellegű szabályozás, mint amely az alapügyek tárgyát képezi, amely lehetővé teszi, hogy a projektek egy bizonyos kategóriája – a jelen ügyben a trágya kijuttatása és az állatok legeltetése – engedélykötelezettség nélkül, és ezáltal az érintett területekre gyakorolt hatásainak a megfelelő egyedi vizsgálata nélkül végrehajtásra kerüljön, kivéve, ha objektív**

**körülmények lehetővé teszik azon lehetőségnek a teljes bizonyossággal való kizárását, hogy az említett projektek önmagukban vagy más projektekkel együtt e területekre jelentős hatást gyakorolnak, amit a kérdést előterjesztő bíróságnak kell vizsgálnia.**

6) **A 92/43 irányelv 6. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az e rendelkezés értelmében vett „megfelelő vizsgálat” nem veheti figyelembe az ezen cikk (1) bekezdése értelmében vett „megőrzési intézkedéseknek”, az említett cikk (2) bekezdése értelmében vett „megelőzési intézkedéseknek”, valamint az alapügyek tárgyát képezőhöz hasonló programokhoz egyedileg elfogadott intézkedéseknek, vagy az úgynevezett „autonóm”, azaz az említett programon kívül álló intézkedéseknek a meglétét, ha ezen intézkedések várt pozitív hatásai e vizsgálat időpontjában nem bizonyosak.**

7) **A 92/43 irányelv 6. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az alapügyek tárgyát képezőhöz hasonló nemzeti szabályozás által bevezetett intézkedések, amelyek magukban foglalják azon mezőgazdasági üzemek felügyeletének és ellenőrzésének a módjait, amelyeknek a tevékenysége nitrogénlerakódásokat okoz, valamint olyan szankciók megállapításának a lehetőségét, amelyek egészen az említett üzemek bezárásáig terjedhetnek, elegendőnek tekinthetőek e rendelkezés tiszteletben tartásához.**

Aláírások